

Mărturii documentare privind contribuția protopopului Moise Fulea (1787-1863) la dezvoltarea învățământului confesional ortodox din Transilvania

Diac.conf.univ.dr. Pavel Cherescu

Despre viața și activitatea protopopului sibian Moise Fulea, care timp de peste patru decenii s-a aflat în fruntea învățământului confesional ortodox transilvănean, s-a scris destul de puțin..

Acest luminător al neamului românesc s-a născut în anul 1787, în satul sibian Ludoș.

A urmat cursurile gimnaziului din Sibiu și apoi, împreună cu Ioan Moga și Luca Pop, a studiat Teologia la Universitatea Sf. Barbara din Viena, între anii 1812-1814.

În 1814 episcopul Vasile Moga l-a numit profesor la „cursurile de preoție” de la Sibiu unde a predat, până în 1849, Cântările bisericești, Tipicul, Scrierea, Citirea, Aritmetica și Manuarea protocoalelor matriculare.

Tot în 1814 s-a numărat printre candidații la scaunul de episcop al Aradului, rămas vacant în urma morții episcopului sârb Pavel Avacumovici. Pentru alesele sale însușiri spirituale a fost numit protopop al „tractului” Sibiu II precum și asesor consistorial, numărându-se apoi între candidații la funcțiile de vicar administrativ (1845) și episcop al Sibiului (1847)¹. La 25

¹ Într-un *Memoriu despre denumirea unui episcop român neunit în Transilvania* ,alcătuit după moartea episcopului Vasile Moga și în care sunt nominalizați potențialii candidați la ocuparea scaunului ierarhic vacant, este caracterizat astfel: „, *Moise Fulea în fine atât pentru cunoașterea limbilor și a disciplinelor teologice, apoi pentru conduita sa ireproșabilă ar fi într-un grad înalt apt pentru dignitatea episcopescă. Dar fiind dânsul căsătorit și tată de familie, după normele bisericeii orientale nu poate fi admis la*

ie iulie 1854 episcopul Andrei Șaguna l-a numit pe Moise Fulea „duhovnicul clericilor și mai alesu al acelora carii se sfințescu de Preoți”².

După o viață închinată slujirii Bisericii strămoșești și neamului românesc, protopopul Moise Fulea a trecut la cele veșnice la 14/26 noiembrie 1863, fiind înmormântat în cimitirul bisericii „din groapă” din Sibiu.

Din bogata și rodnică activitate pe care Moise Fulea a desfășurat-o prezentăm, în lumina mărturiilor documentare ale vremii, pe cea de „director al școalelor naționale neunite din Ardeal”, funcție în care a fost numit după moartea lui Gheorghe Haines (1 martie 1812) și pe care a deținut-o din 1813 până în 1856³

alegere”. Vezi *Mitropolitul Andreiu baron de Șaguna Scriere comemorativă la serbarea centenară a nașterii lui*, Editura Consistoriului Mitropolitan, Sibiu, 1909, p. 472 (germană) și 474 (traducere în limba română).

² **Arhiva Bibliotecii Mitropolitane, Sibiu, Fondul Șaguna, nr. 973** (hotărârea de numire ca duhovnic);

A. B. M. S. – Ș – nr. 962 (scrisoarea de mulțumire adresată de Moise Fulea episcopului Andrei Șaguna , pentru numirea sa ca duhovnic).

³ Eusebiu R. Roșca, în lucrarea sa *Monografia Institutului seminarial teologic-pedagogic „Andreian”*, Sibiu, 1911, p.92 afirmă că Moise Fulea „a fost al patrulea și ultimul director al școalelor naționale gr.or.. române din Transilvania, care a funcționat de la 1814 până la 1850, când s-a retras în pensie”.

Pr. Prof. dr. Mircea Păcurariu afirmă că Moise Fulea a îndeplinit această funcție până în anul 1838 (vezi *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, vol. 3, București, 1981, p. 69 ; Idem, *Dicționarul teologilor români*, București, 1996, p.174; Idem, *Moise Fulea – profesor și „director al școalelor naționale neunite din Ardeal”*, în vol. *Cărturarii sibiieni de altădată*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 2002, p.63-66). Nicolae Albu (în *Istoria școlilor românești din Transilvania între 1806 – 1867*, București, 1971, p. 83) afirmă că Moise Fulea a fost director până în 1848. Și noi, într-o primă fază a cercetărilor de arhivă, analizând circularele protopopului sibian, am ajuns tot la această concluzie. Vezi: Pavel Cherescu, *Moise Fulea – om de cultură și îndrumător al școlii românești*, în

În cei peste patruzeci de ani de directorat el a avut prilejul să cunoască durerile poporului, obstacolele care se ridicau în calea progresului acestuia, dar mai ales greutățile pe care le întâmpina învățământul, începând cu pregătirea învățătorilor și sfârșind cu vicioasa problemă a frecvenței.⁴ Începând cu anii 1814, Moise Fulea a fost „cel mai activ militant pentru ridicarea poporului prin învățătură, respectiv prin carte. Circulare, apeluri, amenințări, inspecții, amenzi, comparații cu alte popoare – pentru a deștepta mândria națională - toate acestea și încă altele au fost procedee folosite de Moise Fulea pentru ca dascălii să-și facă datoria, părinții să-i plătească pe dascăli, copiii să frecventeze școala, poporul să prospere, să iasă din negura

„Revista Teologică”, serie nouă, an I (73), 1991, nr.1, p.21- 32 și în vol *Contribuții la studiul Istoriei Bisericii Ortodoxe Române*, Oradea, 2001, pp. 186 și 200. Concluzia noastră anterioară am fundamentat-o și pe faptul că, în *Universalis Schematismus Ecclesiasticus et Literarius graeci non uniti ritus pro anno 1846 /7* (p.137) tipărit la Buda, Moise Fulea este menționat ca „Assessores” și „Tractus secundi Cibiniensis Archidiaconus et Scholarum Nationalium Director.” În lumina recentelor noastre descoperiri putem afirma că Moise Fulea a deținut această funcție până în anul 1856., când a demisionat pe motiv de boală. (**A. B. M. S. – Ș – nr. 1136** - Serviciul de pensii al Guberniului Transilvaniei anunță la 29 martie 1856 că Moise Fulea, bolnav fiind, a demisionat, motiv pentru care i se sistează salariul și va fi pensionat; **nr. 1138** – Guberniul Transilvaniei anunță Consistoriul ortodox român din Sibiu la 22 aprilie 1856, că Ministerul Cultelor și Învățământului cere să i se înainteze, până la sfârșitul acelei luni, cererea personală a petiționarului și decretul nr. 6 208 din 26 august 1813 prin care Moise Fulea a fost numit în funcția de director; **nr. 1154** - la 12/30 iulie 1856 Moise Fulea cere episcopului Andrei Șaguna lămuriri legate de oprirea salariului primit ca director; **nr. 1155** - răspunsul dat de Șaguna lui Moise Fulea). Tot în sprijinul acestei afirmații vine și scrisoarea adresată de Moise Fulea lui Șaguna la 27 octombrie 1853, în care îi solicită o caracterizare a activității sale ca director și protopop, amintindu-i de *strădania de 40 de ani ca Director* (**A. B. M. S. – Ș – nr. 919**). Șaguna răspunde solicitării „...Părintelui Protopop al Sibielui al II și *Directorului Școalelor greco-răsăritene în Ardeal, Moise Fulea*” (**A. B. M. S. – Ș – nr. 920**)

⁴ Nicolae Albu, *op.cit.*, p. 83-84

„neștiinței”, cum însuși spune. Concepțiile, metodele și tehnicile utilizate în marea sa operă i-au fost furnizate de-a lungul timpului de cărțile și de experiența sa de viață.⁵

Din textul circularilor pe care le-a adresat protopopilor se desprinde hotărârea fermă a lui Moise Fulea de a nu precupeți nici un efort pentru luminarea neamului românesc. Graiul viu al documentelor păstrate ne oferă numeroase mărturii în acest sens.

În circulara pe care a adresat-o la 23 septembrie 1820, Moise Fulea i-a scris protopopului Iosif Ighian al Zlatnei că - de când este „*întru această slujbă de la prea înalt loc orânduie*”- a îndemnat pe protopopi „*ca să poruncească subordonațiilor preoți ca și Sfințiiile lor însuși să îndemne și să dojenească pe preoții și credincioșii noștri și cu cuvântul și cu fapta întru urmarea prea înaltelor milostive orânduiei, să facă rând în tot satul unde iaste preot de casă, de școală, de dascăl și de plată la dascăl și să deprindă în temeiurile credinții și a năravurilor bune, adică să învețe creștini buni și oameni de omenie.*” Amintindu-i de situația deficitară a învățământului din protopopiatul Zlatna, în care „*până acum necum să mai fie ridicat și înalte sate din acest Protopopiat școale și să fie învățat pruncii legea și credința, dară încă nici cele pomenite nu s-au ținut*”, Moise Fulea și-a exprimat speranța că „*poate doară să vor îndemna mai bine cei noi Preoți, care cu mult mai bine știu ce plătește (înseamnă n.n.) școala ca cei bătrâni*” și dă cuvenitele sfaturi pentru desfășurarea procesului de învățământ în condiții optime. Asemenea directive le va da în toate circularile pe care le-a elaborat, amintind și avantajele de care se vor bucura cei ce vor învăța pruncii (scutirea de darea capului, de armată și de alte obligații la care erau supuși sătenii)

⁵ Zoe Stoicescu - Apostolache, Ana Grama, *Considerații asupra catalogului bibliotecii lui Moise Fulea din prima jumătate a secolului al XIX-lea* în „*Revista muzeelor și monumentelor*”, anul XXVI, 1989, nr. 2, p.89.

dar și pedepsele pe care le vor suferi, care mergeau de la supunerea „*supt slujbele de obște în rând cu sătenii*” până la înlăturarea „*din dregătorie*”.⁶

În acest sens, în circulara din 9 octombrie 1822, Moise Fulea cerea protopopului Ighian ca „*pe părinții cei îndărătnici*”, care nu-și trimit copii la școală, să-i arate „*solgăbiraelor și la inspectorii locurilor ca să-i pedepsească cu ariște, sau de va fi lipsă și cu bătae trupească, eară pre dascăli, de cumva ei nu-și fac slujba lor, să-i arate încoace ca eu să-i supun slujbelor de obște au să-și peardă simbria și de darea capului să nu se scutească, au să-i pue după mărimea greșalii lor și din slujbă jos*”.

Indemnându-i pe preoți – în calitatea lor de inspectori școlari locali – să vegheze la îndeplinirea „*prea înaltelor orânduielei gubernialicești și episcopești de supt N(ume)rile Guberniale 8729 anul 1787, 10810/ 819 și 9178/ 820 iară episcopești 758/ 819 și 712/ 820 prin care sânt orânduși catiheții adică să învețe pruncii cei de școală Credința, Legea și Nădejdea în școală din Catihis și în duminici și sărbători după vecernie să le facă Catehizație*”, explicându-le Evanghelia și Apostolul zilei, „*adecă să-i învețe Dogma și Morala și să-i învețe datorica către Dumnezeu, către deaproapele și către sine însuși, să-i învețe despre datorica și slujba lor cum au a o face acum, adică să-i învețe cum să asculte pre părinții lor, să trăească în dragoste frățească cu toți oamenii, să se ferească de furțișaguri mici, ca să fie apărați a nu muri moarte fără vreme și cu ocară și altele pre rând, cum le arată Catihisul*”, Moise Fulea mărturisește că „*numai atunci poate avea un preot și un dascăl odihnă și mângăere în peptul său când va avea poporării mai buni și oameni mai buni și mai cu frica lui Dumnezeu*”⁷

⁶ A. B. M. S. – Fondul Moga – nr. 4. (cităm A. B. M. S – M)

⁷ A. B. M. S. – M – nr. 12.

El le va reaminti protopopilor despre „*înaltele orânduielei gubernialicești și episcopoești*” care cereau preoților și dascălilor „*a face duminica și sărbătoarea după Vecernie tinerimii de parte bărbătească și femeiască învățatură de Dogmă și în Moral...*”, în circularele din 10 august 1829⁸, 1 octombrie 1835⁹, 8 februarie 1837¹⁰ și 13 februarie 1839.¹¹ Iar prin circulara din 21 octombrie 1842 Moise Fulea poruncea protopopului Ighian și evident tuturor protopopilor ortodocși transilvăneni ca „*să nu pregete a porunci subordinațiilor preoți ca în Duminicile Postului Crăciunului în loc de Predică și Cazanie să cetească Didahiile despre creșterea pruncilor, ca auzind părinții datoria cu care sunt din fire legați către născuții lor a-i crește creștinește și a-i învăța, doară să îndeamnă mai cu căldură a și-i trimite la învățatură.*”¹²

La 1 decembrie 1845 Moise Fulea relua aceste dispoziții, sfătuind pe protopopi să vegheze ca preoții - „*pentru care această sfântă datorie trebuie să fie cea mai întâie în peptul fieștecărui preot*” - să nu uite ci „*să sfătuiască pe poporeniai sei a-și mâna (trimite n.n.) pruncii nu numai în școala noastră, dare pre unde iaste modru (posibil n.n.) și sunt școale nemțesti și ungurești că noi avem lipse a ști și acelia limbi*”¹³

⁸ Atrăgând protopopilor atenția asupra importanței catehizației în duminici și sărbători, Moise Fulea conchide : „ *că prea mare pagubă de obște se face tinerimii cu lăsarea acestei porunci neîmplinită*”, A. B. M. S. – M – nr. 30 .

⁹ A. B. M. S. – M – nr. 42..

¹⁰ In această circulară Moise Fulea cerea protopopului Ighian „*să îndatorez au pre Dascălul au pre Cantorul Duminica și în sărbători au în locul Heruvicului au în sfârșitul Liturghiei au la Vecernie a spune în auzul tuturor oamenilor și a tinerilor învățăturile cele creștinești din Bucoavna de Liturghie...*” A. B. M. S. – M- nr. 57.

¹¹ A. B. M. S. – M – nr. 62.

¹² A. B. M. S. – M – nr. 71.

¹³ A. B. M. S. – M – nr . 75.

Purtarea de grijă a directorului Moise Fulea s-a răsfrânt și asupra dascălilor pe care-i voia cât mai pregătiți și conștiincioși în a-și îndeplini datoriile ce le reveneau. Astfel, trebuie să consemnăm faptul că în 1822 Moise Fulea a elaborat pentru dascălii vremurilor sale o „**Instrucție**”¹⁴, care astăzi ne apare ca un ghid și totodată ca o programă de învățământ, autorul oferind explicații amănunțite pentru aplicarea ei. Partea de început a „Instrucției” este alcătuită din „**Rugăciune întru blagoslovenia pruncilor**”. Urmează apoi „**Instrucție despre ceale ce fieștecarele Dascăl învățătoriu (pentru) creșterea și purtarea cea bună a pruncilor spre a-i face creștini buni și oameni de omenie de astăzi înainte are a păzi...**”

Spicuind din cuprinsul „Instrucției” aflăm că școala începea la 1 noiembrie. Dar, încă din octombrie, dascălii aveau obligația „**să meargă cu un jurat din casă în casă și să-i înscrie pe toți, toți copiii feciori și feate de la 7 ani până la 15 în sus**”. În școală elevii erau împărțiți în trei clase. În clasa întâi erau „**cei ce învață cunoașterea slovelor**”, în a doua „**slovenitorii**” iar într-a treia „**cei ce învață a ceti**”. În școală dascălii aveau obligația să-i învețe pe elevi felurite rugăciuni, apoi elementele de bază ale învățaturii creștine cuprinse în Catehism (care la nevoie trebuia învățat „din tablă în tablă, de rost”) precum și „**4 speții ale ar(it)meticii, a scrie binișor cu litere rumânești și latinești; cântările, herovicele, peazne și priceazne**” ș.a. „Instrucțiile” cuprind și norme de conduită morală atât pentru dascăli cât și pentru tineri în biserică, la școală și în afara ei. Pentru actualitatea lor le reproducem:

„Să mai învețe dascălul pre ucenicii săi ca (atunci) când vin de la școală să sărute mâna părinților , așișderea să facă și când să duc la școală și pre uliță întâlnindu-să cu oamenii, să-

¹⁴ Vezi textul integral al acesteia la Nicolae Albu, *Copia unui manuscris necunoscut al lui Moise Fulea*, în rev. „*Mitropolia Ardealului*,” anul XVII (1972), nr. 11-12, p.892-897

i cinstească cu luarea pălăriilor, dându-le oamenilor respect la toți; să-i învețe dascălul pe prunci cătră toți oamenii dară pre fețele ceale bisericesti adică pe preoți și așa trebuie pre toți să-i cinstească.

Mergând în biserică, doi câte doi să-i rânduiască dascălul, jumătate de-a dreapta și jumătate de-a stânga, cei mai mici înaintea, cei mai mari înapoi și stând cu frică și cu cucernicie în casa lui Dumnezeu să laude cu toții pre Dumnezeu cântând ceale din Sfânta Liturghie precum sânt pre rând.

Să mai pue dascălii pruncii ca totdeauna când să culcă și când să scoală să roage lui Dumnezeu; la fel și când șed la masă de mâncă și când să scoală de la mâncare, totdeauna când începe oarece lucru când îl isprăvește să nu uite a să ruga întâi lui Dumnezeu și a-i mulțumi zmerit și cu evlavie pentru ceale primite cerând și ceale de aici înaintea ale sufletului și ale trupului și de folos să-i învețe mai încoalea dascălul pruncilor a asculta și pre toți stăpânitorii a iubi, pre deaproapele său adică pre toți oamenii ca însuși pre sine; să-i învețe ca pre tot locul cum să facă numai ce e drept și plăcut înaintea lui Dumnezeu; așa vor (fi) în lumea aceasta norocoși și în cealaltă lume, pururi buni frați.

Dascălul trebuie să fie ca un învățătoriu bun înaintea pruncilor cu pildă bună să fie totdeauna, trebuie să fie bun și blând și zmerit, cucernic, drept, fără pizmă și cu toată purtarea bună și năravuri bune, ca văzând pruncii purtarea lui bună și ei să urmeze lui”.

In circulara din 1 martie 1834 Moise Fulea cerea protopopilor ca „nime, nici preot, diacon, dascăl, nici cantor, să nu se pue în slujbă până nu va învăța a ceti și a scrie cu sloave latinești românește” și-i îndemna ca „toți cei carii nu știu ceti și scrie cu slove latinești românește să vie de la Paști până la Rusalii în tot anul la cursu să-nvețe, că în locul dascălilor și a cantorilor care nu știu ceti și scrie cu acel feliu

de slove, se vor pune de cei care știu...Carii nu vor vrea să vie la învățătură acum, să nu le cază cu greu când se vor orânduî alții în locul lor dascăli și cantori care știu cu slove latinești ceti și scrie”¹⁵

Mâhnit că nu se dădea curs acestor sfaturi, Moise Fulea scria la 1 octombrie 1835 protopopului Iosif Ighian că „...*sub nr. Director 25-1834 te-am fost poftit ca să îndatorezi pre dascăli și pre cantori însă și pre aceia dieci care au nădejdea oarecândva a păși la treapta Preoției care nu știu cu slove latinești ceti și scrie a veni la cursul de 6 luni, spre a să deprinde în acea învățătură și nici în treaba aceasta n-ai făcut Sf(inția) Ta împlinire, că nici dascăli, nici cantori, nici dieci de aceea nu s-au arătat la curs...pentru aceea dară acum încă odată îmi fac datoria iar dacă aceasta dascălii și cantorii care nu știu ceti și scrie cu slove latinești, prin tistia (autoritatea n.n.) mirenească a locului să vor supune sub plătirea dării și purtarea slujbelor”¹⁶*

Această dispoziție o va da și în 7 februarie 1837, scriind aceluiasi protopop ca „*atât pre dascălii cât și pre cantorii carii nu știu ceti și scrie cu slove latinești să-i trimiți la Duminica Tomii la curs, spre ascultarea Metodului, învățarea Catihismului, învățarea cu slove latinești și altor învățături, împreună cu Aritmetica”¹⁷*

Moise Fulea s-a interesat în mod deosebit și de numirea în funcție a unor dascăli în școlile în care aceștia lipseau. În 1823 a cerut ca în localitatea Miclești un oarecare „*Teodor să rămâie dascăl întru mângâierea sa și pacea oamenilor”¹⁸* În anul 1826 - constatând că în „*satele cu orașul Zlatna învecinate care nu au Dascăl adică Presaca, Feneșul, Izlazul, Petringenii,*

¹⁵ A. B. M. S. – M – nr. 40.

¹⁶ A. B. M. S. – M – nr. 42.

¹⁷ A. B. M. S. – M – nr. 49.

¹⁸ A. B. M. S. – M – nr. 13.

Vulturi, Trâmboaiie și Valea Dosului precum și Meteșul, Turenii Turzii, Poiana, Almașul Mare, Almașul de Mijloc, Almașul Mic, Nădăștia, Cibu, Răcățău, Roșia Poiană, lângă Almași...Zamul...” a cerut locuitorilor ca împreună „*cu cuviincioșii protopopi înțelegeți să năzuiască cu pruncii săi (sic !) pentru procopsirea lor la Dascălul din Zlatna*”¹⁹

Tot pentru buna desfășurare a procesului de învățământ în școli, în cazul săvârșirii unor abateri disciplinare grave de către dascăli, Moise Fulea a cerut sancționarea celor vinovați, el însuși aplicându-le acelor pedepse aspre, între care chiar excluderea din învățământ. Astfel, în 1830 a cerut înlăturarea din dascălie a lui Ioachim Băcilă din Zlatna, care prin comportamentul său violent față de școlari, prin nepăsarea de care a dat dovadă față de modul de instruire al acestora, a creat o stare conflictuală tensionată gravă între el și părinții copiilor, care l-au reclamat pe dascălul vinovat la Direcția Școlilor, reacția lui Moise Fulea fiind promptă pentru aplanarea disensiunilor create.²⁰

Dar Moise Fulea a fost și un neobosit apărător al drepturilor materiale ce se cuveneau dascălilor pentru munca depusă în școli. Astfel, la 17 ianuarie 1826 a cerut protopopului Ighian să rezolve diferendul ivit între dascălul Nicolae Simtion din Zlatna și parohul locului Vasile Popovici, pentru ca „*jeluiitorul dascăl să-și capete simbria sa după togmeala avută*”.²¹ De altfel, și în alte circulare Moise Fulea a cerut protopopilor săi să consemneze „*și ce plată are fieștecarele dascăl în bani, în bucate sau alte alea, de tot pruncul umblătoriu în școale*.”²² În circulara din 10 august 1829, Moise Fulea cerea ca

¹⁹ A. B. M. S. – M – nr. 21.

²⁰ A. B. M. S. – M – nr. 35.

²¹ A. B. M. S. – M – nr. 21.

²² A. B. M. S. – M – nr. 40 și 57.

„dascărilor simbria cuviincios să se plătească, ca să-i tragă și pre ei inima a sta mai cu deadinsul de învățătura copiilor.”²³

Iar în circulara din 13 februarie 1839 cerea să i se comunice:

„1. În ce sat se află școala făcută pe locul Eclejii, în care sat ar fi loc bisericesc, de a să putea ridica școala și în care sat locuiește dascălul pre moșie domnească după care trebuie să facă slujbă domnească cu carul și cu mâinile și câte zile în săptămână ?

2. Oare când s-ar milostivi domnii posesori a îngădui pre dascălul să plătească aceia slujbă cu taxe de un galben sau și doi pre an, voire-ar dascălul a plăti aceia taxă ca fiind scutit de slujbă domnească să poată pe copii a-i învăța ?

3. În satele unde locuiesc românii amestecați cu unгурii, papistași (catolici n.n.) și calvini, sau sași, dascălii acelor nații ce plată au ? în moșie de arat, în fân sau bucate și cine le dă acea simbria, domnii posesori sau părinții copiilor ? Și lemnele cuviincioase pentru încălzirea școalei de unde le capătă ? Pre unde sânt băi (mine aurifere n.n.) de unde capătă dascălul altor nații simbria, de la oamenii ce să țin de religia lor sau și oamenii noștri lucrători în băi dau din plata lor și cam câți oameni adică:

mai mulți de-ai noștri au mai mulți de-ai lor ?²⁴

Din această circulară reiese că Moise Fulea era interesat ca și din punct de vedere moral dascălii de naționalitate română să beneficieze de aceleași drepturi ca și cei ai naționalităților conlocuitoare, pentru a le spori râvna față de școală și dragostea pentru luminarea vlăstarelor neamului românesc. De altfel, Moise Fulea i-a îndrumat permanent pe protopopi ca să poruncească **„dascărilor să stea cu toată râvna și strădania de**

²³ A. B. M. S. – M – nr. 30.

²⁴ A. B. M. S. – M – nr. 62.

învățătura copiilor .”²⁵ În caz contrar – „de nu vor ține școală și nu vor trimite extract în tot anul” – urmau să fie supuși „dării și slujbelor și nice de cătane nu vor fi scutiți, ba și din dăscălie...de tot să vor lipsi.”²⁶ În acest sens, la 8 februarie 1838, cerea protopopului Ighian ca „pre dascălii de la Gura Negrii, Abrudbanea (Abrud), Abrudfalva (Abrud – sat), Zalathna (Zlatna), Ofenbaia (Baia de Arieș), Soharul, Ciuruleasa, Gura Albacului și alte sate să-i strângi a învăța copii, de nu vor putea mai mult măcar numai rugăciunile...iar de la dascălii care se vor îndărătnici a împlini această poruncă să iai atestaturile și să le trimiți încoace ca să-i arăt tistiilor politicești spre a-i pune supt dare și slujbe, că ei încă sânt vinovați în neumblarea pruncilor la școală.”²⁷

Cerând mereu date despre numărul „*pruncilor ce să află buni de umblat în școală*” - de la vârsta de 5 la 13 ani²⁸ - Moise Fulea voia să cunoască și cauzele obiective pentru care elevii nu puteau frecventa școala: îndărătnicia unor părinți sau, cel mai adesea, lipsa mijloacelor materiale pentru a-i întreține în școli.²⁹ Impresionat de numărul celor care, din asemenea

²⁵ A. B. M. S. – M – nr. 33.

²⁶ A. B. M. S. – M – nr. 49 și 72.

²⁷ A. B. M. S. – M – nr. 57. (la nr. 56 se păstrează o copie identică, dar netrimisă protopopilor, a acestei ciirculare .Circulara de la nr. 57 face referire, în plus, după textul propriu-zis, la cantorul Iosif Furcovici).

²⁸ La 29 noiembrie 1829 - A. B. M. S. – M – nr. 33; 12 august 1833 - A. B. M. S. – M – nr.39; 27 octombrie 1841 - A. B. M. S. – M – nr. 67; 27 iunie 1842 - A. B. M. S. – M – nr. 68; 1 octombrie 1846 – A. B. M. S. – M – nr. 76.

²⁹ La 29 noiembrie 1829 Moise Fulea cerea ca la duminica Tomii „*să mai aducă dascălii nu numai în acest ann ci întru annii de aici încolo însămnare despre toți pruncii ce să află în satul fieștecăruia și feciori și fete de la al 5-lea ann până la al 13-lea ann încheiat, despre toți zic adecă: și pre cari părinții pentru sărăcie nu-i vor putea îmbrăca și încălța și așa nici a-i trimite în școală, pentru că dacă să va vedea la preabunul nostru împărat numărul la atâția copii săraci să va milostivi în oarece chip a ne*

motive nu puteau frecventa școala, Moise Fulea a cerut, la 1 octombrie 1846, ca *„de la cei de tot săraci să nu se iaie nice o plată ci să li se învețe copiii și fără plată”*³⁰

Dar activitatea lui Moise Fulea pe tărâmul școlilor naționale nu s-a rezumat , cum s-ar putea deduce din cele prezentate până acum, numai la trimiterea circularilor către protopopii care trebuiau să-i ducă la îndeplinire dispozițiile. Dimpotrivă. Acolo unde lucrurile nu au intrat pe făgașul dispozițiilor legale, Moise Fulea a intervenit personal, înlăturând piedicile ivite în calea împlinirii celor cerute prin dispozițiile cuprinse în circularile pe care le-a emis. El s-a adresat Guberniului, jurisdicțiilor comitatense și scăunale, autorităților de pe Pământul Crăiesc, cerând ajutor pentru înființarea școlilor românești și asigurarea efectivă a scutirilor promise pentru dascăli.³¹

Sesizând că , din lipsa mijloacelor materiale, în multe sate din Scaunul Mureș, românii ortodocși nu își pot construi școli, Moise Fulea – în calitate oficială pe care o deținea – a intervenit în 27 noiembrie 1827 la prefectura acestui scaun, cerând să se ia măsuri drastice „pentru reglementarea frecvenței, achitarea drepturilor materiale cuvenite învățătorilor și edificarea localurilor de școală. Tot atunci, la stăruințele lui, s-au înființat școli ortodoxe în Band, Acățari, Sângeorgiul de Pădure și în alte sate .³²

ajuta și pre noi.” A. B. M. S. – M – nr. 33. Vezi și circularile din: 12 august 1832 - A. B. M. S. – M – nr. 39; 8 februarie 1838 - A. B. M. S. – M – nr. 56 și 57; 13 februarie 1839 - A. B. M. S. – M – nr. 62; 27 octombrie 1841 în care scrie că *„este păgubitoare întru hrănirea sufletelor tinerilor cu învățătura că ce românii noștri numai atunci își trimit pruncii la învățatură când se află pământul acoperit cu zăpadă”* –A. B. M. S. – M – nr. 67.

³⁰ A. B. M. S. – M – nr. 76.

³¹ Ladislau Gyemant, *Mișcarea națională a românilor din Transilvania. 1790 – 1848*, București, 1986, p. 292.

³² Nicolae Albu, *Istoria școlilor românești...*, p. 144.

Strādaniile sale, unite cu cele ale vrednicului ierarh Vasile Moga de la Sibiu, au fost pe deplin răsplătite, astfel că prin modesta contribuție a clerului și credincioșilor ortodocși, pe teritoriul Transilvaniei se găseau 300 de școli ortodoxe în anul 1837³³ care, în pofida tuturor vitregiilor, și-au îndeplinit menirea pentru care au fost create: luminarea și înălțarea neamului românesc prin cultură.

Prin întreaga sa activitate – desfășurată în slujba Bisericii strămoșești și a neamului românesc pe tărâmul învățământului confesional ortodox – protopopul sibian Moise Fulea se înscrie între personalitățile de seamă care au activat în Transilvania în prima jumătate a secolului al XIX-lea

A N E X E

A. Circularele protopopului Moise Fulea³⁴

1. Moise Fulea către protopopul Iosif Ighian al Bălgradului (Alba-Iulia)

Cere preoților să-i îndemne pe „poporâni” să-și trimită copii la școală, să construiască școli și să plătească dascălilor „simbrie bună ca să poată sta cu învățătura de prunci”. Preoții să inspecteze școala și pe dascăli în fiecare săptămână sau cel puțin de două ori pe an. Dascălii să-i învețe pe prunci „cu slove latinești și ungurești a ceti și a scrie rumânește”, Catehismul pe de rost și să cânte psalmi. Recomandă dascălilor să cumpere *Cărticica năravurilor bune*.

³³ **Ibidem**, p. 84.

³⁴ Circularele sunt scrise în limba română: numerele 10 (A.B.M.S – M – nr. 40), 20 (A,B.M.S – M – nr.75) și 21 (A.B.M.S – M – nr. 76) cu grafie latină iar celelalte cu grafie chirilică

Cinstite Părinte Protopoape

Nelipsind eu nici într-un an de când sânt întru această slujbă orânduit din dregătorie a te pofti pre Sfinția ta împreună cu subo(r)dinații preoți întru pornirea școalelor și ducerea învățături pruncilor cu bun spori în vig, a ne strădui cu toții atingându-să creșterea cea bună a pruncilor, întemeierea în creștinătate și sporirea în oameni buni și de omenie și de Datoria noastră ca de a părinților celor Duhovnicești pre lângă alor celor trupești; așa trebuie acum a umbla Pruncii în școală care nădăjduiesc a să fi început, precum de alte ori așa și acum din Datorie te poftesc pre sfinția ta a nu-ți fi cu îngreure prin subordinații preoți, căroră întru urmarea prea milostivului rescript împărătesc de sub No 5806/816 eșit, le este încredințată școala din satul lor, că adevă: dânșii cu bine și cu blândeță să-și îndeamne poporâni ași trimite prunci la școală bărbătește a să deprinde în temerile credinții și a năravurilor bune să îndemne și să sfătuescă a rădica Case de școală, a da lemne de încălzit și a face cele ce sânt de lipsă în școală ca să poată Dascălii fără de înderdeiare (întârziere n.n.) învăța pruncii și să plătească la Dascăl simbrie bună, ca să poată sta cu învățătura de prunci, de vreme ce Î(nalt) C(răiescul) Gubernium așa poru(n)cește, că tot satul e dator a da plată Dascălului, nefiind alt funduș de ounde să rânduiesc, însă de cumva s-ar îndărătnici unii din Părinți Pruncilor cele mai în numărate a nu le împlini, pre aceia săi arate Preoți ca cei ce au mai mare crezământ, la cuviincioși locurilor. D. Solgăbirae carii după înțelesul prea înălțatelor orândueli și anumit mai de curând de sub No 5398.1808 eșite nu vor lipsi cele poruncite în treaba aceasta a face. După acea să cerceteză tot preotul școala sa și pre Dascălul în toată săptămâna, dacă nu mai de multeori în an de două ori, adică: să vadă merg pruncii cei ce au început dintrunții la învățatură , și acum, și de să vor

afla că nu vin, să mîne (trimită n.n.) pre Dascălul la Părinți lor acasă să le spue să-i mîne și de să vor îndăbnci (îndărătnci n.n.) și după aceea , să facă Preotul cum zis mai sus. Iar de vor veni pruncii în toate zilele să cercetează Preoții și însuși sfinția ta când vei avea cale a umbla pre sate sporesc pruncii în învățatură sau doară vin numai la școală și Dascălii nu stau de ei să învețe, și umblă pustii și nu păucesc școala, pre acei Dascăli cari să vor lenevi în slujba lor sau vor umbla pustii și nu vor păzi școala și Besearica să-i arate fiește care preot încoace și de aici necanonii după vina lor nu vor scăpa. Mai încolo să aducă Dascăliilor aminte precum sau poruncit mai înainte să înveață pruncii după i(n)ștruție, să-i înveațe cu slove latenești și ungurești a ceti și a scrie rumânește și să înveațe Catehismul de rost tot și să-l tâlcuiască ucenicilor spre a-l putea înțelege, să trimiță scrisorile Pruncilor de pre toată luna împreună cu Extractul carele trebuie fieștecarele sa-l facă cu slove latinești și să-l aducă iscălit de cei ce au fost de față la iczamen, negreșit pre Dumineca Tomei, ca să se vadă aici ce spori au făcut fieștecare prunc în învățatură și în scrisoare. Pre lângă ceale ce sânt în iștruție însemnate să înveață Dascălul pre ucenicii săi să mai adaoge a-i învăța a cânta și „Binecuvintază suflete al meu pre D(omnul) și toate ceale dinlăuntru mie ș.c.l.; Laudă suflete al meu pre Domnul ș.c.l. și să facă două strane de prunci în Beserică, ca acești Psalmi să-i cânte totdeauna pruncii, numai Dascălul să-i înveațe bine ca să cânte cu toții lin și frumos și mângăieos; mai pre urmă milostivindu-se părintește Ină(țatul) Cră(iesc) Gubernium a porunci ca să se tipărească /: o carte ce poartă în frunte titula **Cărticica năravurilor bune** :/ pentru folosul pruncilor și acea în școală a să întruducăluindusă (introducându-se n.n.) iar datornicește te poftescu pre sfinția ta tuturor Preoților, Dascăliilor și diacilor a le vesti eșirea ei la lumină și trimițând una aici să o dai la un Dascăl mai harnic de la care cerând cvitanție despre primirea cărticicăi de acela și de

către sfinția ta iscălită să o trimiți degrab încoace ca să mă pociu și eu legitimăului la In. Cr. Gubernium și să poruncești în numele meu tuturor Dascălilor să învețe ucenicii săi și din această Cărtică îndatorind și pre Părinți a cumpăra fiilor lor Carte de aceest feali, care să află la Sibiu în tipografia lui Bart legată cu 50 de creștari de vândut. Întrealele așteptând de la Sfinția ta înștiințare precum acest țirculari după praçșis au umblat în tot protopopiatul Sfinției tale, sânt

Al Sfinției tale

Sibiu, 29 Oct. 1819

(colțul cu

semnătura este rupt)

(Acest „circular” s-a citit în satele: Ponor – 30 februarie 1820, preot Dimitrie Popa ; Râmeți Crâng Bulzești – 31 decembrie 1820, preot Ioan Pop; Valea Uzi – 3 ianuarie (?), preot Mihail Popovici; Gârbova de Sus – 6 ianuarie (?), preot Dimitrie Popovici; Măgina – 7 ianuarie, preot Gheorghe Cristea; Gârbova din Mijloc – 12 ianuarie 1820 ,Teodor Stanciu, dascăl la Gârbovița; Boroș Bucerde – 31 ianuarie 1820, preot Ioan Popa; Țelna – 2 februarie 1820, preot Ioan Popa; Geomal – 10 ianuarie 1820; Crestești – 15 februarie 1820, Ioan Ivașcu ; Stremț – 18 ianuarie 1820 – preot Avram Muntean ; Geoagiul de Sus – 22 ianuarie 1820, preot Chiril Pop; Cebea (azi Țebea) - 22 ianuarie 1820; Tibru 25 ianuarie 1820 – preot Dimitrie Popovici; Valea Bârnii – 16 februarie 1820 – preot Gavril Berlei; Miclești – 20 februarie – preot Simion Popa; Mămăligani – 2 martie 1820, preot Ioan Gârлуț)

(A. B. M. S. – M – nr. 2)

2. Moise Fulea către protopopul Iosif Ighian al Bălgradului (Alba Iulia)

Protopopii să-i îndemne pe preoți și pe credincioși „cu cuvântul și cu fapta...să facă rând în tot satul unde iaste preot, de casă, de școală, de dascăl și de plată la dascăl”. Copii să meargă la școală. În satul în care nu există dascăl, datoria de a învăța pruncii revine cantorului bisericesc. Preoții să inspecteze școlile și pe dascăli.

Cinstite Părinte Protopoape

În Protopopiatul griji Sfinții tale încredințat, încă de pre vremea predeșosorului Sfinții tale era doauă școale afară de cea de la Bălgrad (Alba Iulia n.n.), una la Țelna și alta la Râmeți cu dascăli orânduți, cea de la Țelna cu cel ce să sprijină în răpăosatul Protopop nu prea avea grijă de slujirea lui, fiind și mare vindosari și mai mântuindu-se aici cu sușugatele anilor trecuți vremi iar cel de la Râmeți până când s-au promovăluit la treapta preoții ș-au purtat slujba sa cum să cuvine, însă de atunci s-au stîrpit cu totul și școala dela Râmeț. Măcar că eu de când sânt întru această slujbă de la prea înaltu loc orânduit nici într-un an nu am lipsit pre toți Protopopii noștri de obște a-i recvirălui ca să poruncească subordinaților săi Preoți ca și Sfințiile lor însuș să îndemne și să dojenească pre Preoți și credincioșii noștri și cu cuvântul și cu fapta întru urmarea prea înaltelor milostive orânduiei, să facă rând în tot satul unde iaste preot, de casă, de școală, de dascăl și de plată la dascăl și să meargă pruncii și pruncele bărbătește la Școală să să deprindă întemeirile credinții și a năravurilor bune, adică să să învețe creștini buni și oameni de omenie. Totuși încă până acum necum să să fie mai ridicat și întralte sate din acest Protopopiat Școale, și să nu fie învățat pruncii legea și credința, dară încă nici cele pomenite nu s-au mai ținut. Pricina nemergerii înainte în partea Școalelor iaste lenevirea Preoților sau de nu tocmai aceea încă neosârdia și neîndemnarea desăvârșit că de ar fi fost cea

tocma iarna ar fi putut aduce pre oameni să-și trimită pruncii și pruncele la învățătură. O picătură de apă dacă cade de multe ori într-un loc și în piatră încă face gaură. Poate doară să vor îndemna mai bine cei noi Preoți, care cu mult mai bine știu ce plătește școala ca cei bătrâni și tare și nădăjduiesc că de cătră aceștia în scurt va și sfeti râvnă spre binele de obște, precum până acum prin îndemnul Preotului nostru Ioan Popa de la Boroș Bociard (azi Bucerdea Vinoasă n.n.) s-au plecat Matera și filialul Bucerde și au primit pre Ioan Fiurca învățători pruncilor, pre carele a-l introducălui la pomenitele obște întru dascăl pre Sfinția Ta datornicește te poftesc făcându-i orânduială cu învoirea amândurora obștelor de casă în care să învață pruncii, și de simbrie pentru osteneala lui, au în bucate au în must, au în ce vor socoti că le iaste mai ușor. Și aceasta pre lângă contract să să potrivească, care și încoace să să trimiață. Drept aceea dară fiind cu totul încredințat de râvna cea Patrioticească a Sfinții Tale pentru binele de obște din datorie te poftesc pre Sfinția ta întru urmarea țircu(larului) de sub Nr. Episc. 611. 816. eșit , pre Preoți sei subordinați și pre a acestora obște înt(r)acolo a-i îndruma, ca în tot satul să se străduiască a face rând să învețe cantorii pruncii dacă nu va fi dascăl sau să-și aleagă dascăl hotărându-să și simbrie pre lângă contract în ce să vor pleca obștele a da, și pre aceia prin sfinția ta recomandăluiți să trimită spre cercarea hărnicii dascălești incoace. Și carii de acum vor învăța pruncii să vor face vrednici de a să scuti, pre lângă această ajutorință și beneficiumuri și de darea capului care așteptăm să ne vie de la I(nalt) K(răiescul) Gubernium . Iară cari dintră cantori nu vor vrea a învăța Pruncii și nu vor aduce pre Dumineca Tomii Extractul despre cât au sporit cu copii în învățătură, îi voi arăta la Tabla Varmeghii, să-i supue supt slujbele de obște în rând cu sătenii. Mai încolo cu toată tăria încredințând sfinția ta după cugetul comisiei E(pisco)pești de sub Nr. 758.819 eșite toată inspecția și averea de grijă de

mergerea pruncilor la școală, de cercetarea școlii și a dascălului cum stă de prunci cu învățătura și care dintre preoți s-ar lenevi întru datoria slujbii lor să-i arăți sfinția ta încoace și apoi eu îi voi arăta la prea luminat S(caunul) e(pisco)psc spre a se canoni, după înțălesul pomenitului țirculari. Intraltele așteptând răspuns cum s-au dus lucrul acesta în vig sunt

Al Sfinții tale
slujbă

Frate spre

Sibii 20 sept. 820

Moise

Fulea

Director

N.B. La Râmeț, la Ponor, la Geoagiul de Sus, la Târnova de Sus, la Cetia, la Mesentea, la Cricău, la Tibru, la Țelna, la Ighiel, Ighiu, la Ampoite, la Metiaș, la Poiana Făureni și la Tăuți, la Șard și la altele cărora încă nu le știu situația, să poate face rânduială de să învață Pruncii numai să să (rupt)..luiască Preoților sub grea răspundere (rupt) sta cu tot adinsul de poporâni.

(A. B. M. S. – M – nr. 4)

3. Moise Fulea către protopopul Gavrilă Ighian din Zlatna

Văzând din „Extracturile” primite de la dascăli că aceștia nu învață pruncii „după înștrucția și methodul lor date”, Moise Fulea le reamintește preoților îndatoririle ce le revin în calitate de „inspectori și purtători de grijă preste Dascăli și preste școli”. Părinții care nu-și trimit pruncii la școală să fie dojenți în biserică sau, dacă refuză în continuare, să fie pedepsiți de solgăbirae și inspectori cu „ariște”. Vor fi pedepsiți preoții și dascălii care nu-și îndeplinesc îndatoririle ce le revin în școli.

Cinstite Părinte Protopoape

Văzându-să din Extracturile ce le aștern Dascălii întru semn de împlinirea slujbii lor cei dascălești aceștii Direcții cum că ei nu învață scolastici după înștrucția și methodul lor date, adică: nu-i învață Catihism, nu-i învață din Cărticica năravurilor bune, nu-i învață din cărticica cea cu slove latinești, nici nu numesc buchiile pre latinie cum poruncește Milos(tivul) reșcript împărătesc dd. 10 mai 816 No. cur(ent) 1281 din al Gubernii 5806 eșit, nu învață pre cei mici Aritmetica din cap, cunoașterea banilor, a măsurilor și altele care toate să cuprind în Cărticica cea cu slove latinești și pe cei mari nu-i învață aritmetica cu țifre, nici a scria cu slove latinești și rumânești singur numai cu cunoașterea slovelor, cu slovenirea, cu cetania, cu învățarea Psalmilor de rost îi țin legați, nici cântările cele ce vin în sfânta Liturghie nu se cântă școlarilor săi, nici rugăciunile care trebuie să le știe tot creștinul nu le învață Pruncii cei de școală în toată zioa cum sună înștrucția și cum spre acel sfârșit s-au și adunat acele rugăciuni și s-au pus în rând în sfârșitul Bucoavnei cei de Leturghie; despre o parte, iar despre altă parte că foarte puțini prunci merg la școală și care merg fie mai mult nu merg decât merg și măcar că după sunetul mai sus pomenitului reșcript împărătesc preoții locurilor sânt puși înșpectori și purtători de grijă preste Dascăli și preste școli, adică dacă văd că nu tremit Părinții pruncii la școală după dojenile și îndemnurile ce le fac în Biserică să urmeze cum poruncește milostivul de multe ori pomenit reșcript, adică: întru pornirea școalei și cât ține cursul de iarnă la solgăbiraiele și inspectorii locurilor ca să-i pedepsească cu ariște (arest n.n.) sau de va fi de lipsă și cu bătae trupească, eară pre Dascăli, de cumva ei nu-și fac slujba lor, să-i arate încoace ca eu să-i supun slujbelor de obște au să-și peardă simbria și de darea capului să nu să scutească, au să-i pue după mărimea greșalei lor și din slujbă jos. Totuși nici unul

dintre preoți nu împlinesc cele poruncite , așa dară numai zădarnice sânt și rămân la noi prea înaltele orânduielei. Nu avem nici un folos de ele ca cum nici nu ar fi așa. Eu te po(f)tesc pe sfinția ta din dregătorie să porți grijă ca subordinații Preoți să urmeze prea înaltelor orânduielei gubernialicești și episcopești de supt N-rile Guberniali 8729 anul 1787, 10819 - 819 și 9178 - 820 iară episcopești 758 – 819 și 712 – 820, prin care sânt orânduieți catiheții adecă să învețe pruncii cei de școală credința, Legea și nădejdea în școală din Catihis și în duminici și sărbători după vecernie să le facă Catehizație, adecă (rupt) despre cele mai sus pomenite și să le (rupt) Evanghelia și Apostolu, adecă să-i învețe Dogma și Moral(a) și să-i învețe despre datoria către Dumnezeu, către deaproapele și către sine însuși să-i învețe despre datoria și slujba lor cum au a o face acum, adică: să-i învețe cum să asculte pre Părinții lor, să trăească în dragoste frățească cu toți oamenii, să se ferească de furtișaguri mici, ca să fie apărați a nu muri mo(a)rte fără vreme și cu ocară și altele pre rând cum le arată Catihisul și de nu vor putea unii dintre Preoți a le tâlcui și cum sânt puse în Catihism încă va fi destul dacă vor învăța scolastecii și de la Dascăli și de la Preoți și așa fieștecare își va face datoria sa și crește creștini buni și oameni de omenie și ascultători și împlinatori poruncilor împărătești și ai mai marilor săi și numai atunci poate avea un preot și un Dascăl odihnă și mângăere în peptul său când va avea poporâni mai buni și oameni mai buni și mai cu frica lui D(umne)zeu. Și care nu va împlini acestea, să să lipsească din slujba Preoții, supt răspunderea Sfinții tale. De nu vei îndrepta pre Preoți să poarte grijă de școală, de mergerea pruncilor la școală, de Catehizanție și de Dascăli să-și facă slujba lor de va fi vreo întrebare de la prea înaltul loc; nu preoții sânt vina de nu să poate ține școala, precum de obște așa iaste că Preoții sânt împedecătorii școalelor și nu să vor arăta spre a să canoni unii ca aceia și a să îndrepta la vremea sa încoace sau de vor arăta preoții pre oamenii cei fără

de minte la tistiile (autoritățile n.n.) locurilor și nu să vor folosi și nu vor reprezentăului la sfinția ta sau încoace direct ca să se facă de acei către acele lăudate tistii cuvincioasă rugare, în rândul trimiterii Pruncilor la învățătură, sau dascălii nu stau de școală cu deadinsul și iau plata numai pe nimic, să scutesc de slujbe și de darea capului fără de a mai pofti eu precum mai de multe ori am poftit pre sfinția ta să arăți pre împedecă(torii) școalelor încoace fie cine vor fi și pre Das(căli) că nu-și împlinesc datoria, așa și acum și aceasta socotesc că totdeauna mă voi putea (l)egitimăului la întrebarea înaltelor instanții ci școalele nu sunt numai mie singur încredințate, ci de la împărat până la Bireul satului, la toți diregătorii și Bisericești și politicești pre lângă care sânt

Al Sfinții tale
slujbă

gata spre

Sibiu, 9 oct. 822

Moise

Fulea

Director

(A. B. M. S. – M – nr. 12)

(Circulara a fost reprodusă și în revista „Vatra școlară”, anul 1907, p.300-302)

4. Moise Fulea către protopopul Iosif Ighian „administrator” al Bălgradului (Alba – Iulia)

Ii cere protopopului să ia măsuri pentru aplanarea conflictului dintre diacul de la Miclești și un oarecare Theodor, pe care să-l numească dascăl în acel sat. Recomandă ca dascălii și cantorii să-i învețe pe copiii carte în timpul iernii, când este zăpadă și vara în duminicile și sărbătorile legale.

Cinstite Părinte Administrator

Pentru ca Diacul de la Miclești pre carele l-ai adus Sfinția Ta la cursul candidaților de Preoție să nu mai aibă val și cheltuială cu Theodor de comendă lui Panovici sau a lui Corcheș, am stat de (a)cesta să se împace cu (a)cela, lăsându-să de Preoție și ascultându-mi sfatul s-au împăcat amândoi sub condiția aceasta ca Theodor să rămâie Dascăl întru mângăerea pomenita sa și pacea oamenilor. Drept aceea dară datornicește te poftesc pre Sfinția ta ca eșind la fața locului Miclești, să te înțelegi cu credincioșii noștri de acolo pentru așezarea lui Theodor în Dascăl și despre cele ce vei isprăvi cât mai în grabă să faci religie și în școale. Bine ar fi ca Dascălii sau Cantorii din Protopopiatul Sfinții Tale să învețe copiii preste iarnă încât ține zăpada iar preste vară să-i pregătească numai Dumineca și-n Sărbătoare ce-s onorate și făcând examen fieștecarele cu pruncii despre ce au învățat să-i trimită Extracturile cuvicioase la vremea sa încoace după care apoi osteneți pre dreptul să vor putea scuti de darea capului, căci aceste scutițe numai acelora să dă care învață pruncii sătenilor. Și de cumva unii dintre Cantori sau Dascăli sub titulă de învățători vor fi scăpat de plătirea zisei dări, le poți spune Sfinția Ta că eu porânceluiesc ca aceasta va trebui s-o descoperim unde să cuvine. Într-altele sânt

Al sfinții Tale

gata spre

slujbă

Sibiu, 7 iunie 1823

Moise

Fulea

Director

(A. B. M. S. – M – nr. 13)

**5. Moise Fulea către protopopul Iosif Ighian din Zlatna
 Li cere protopopului să aplaneze conflictul dintre dascălul
 Nicolae Simtion și preotul Vasile Popovici din Zlatna.
 Locuitorii din satele învecinate cu orașul Zlatna, în care nu**

există dascăli, să își trimită pruncii la dascălul Nicolae Simtion.

Cinstite Părinte Protopoape

Incă la 17 ianuarie a.c. datornicește te-am poftit ca eșind în fața locului Zlatna să cercetezi pricinile ce s-au ridicat între rânduital acolo Dascăl Nicolae Simtion și parohul locului Vasilie Popovici și după dreptate și togmelile de mai nainte avute, pe calea păcii să le domolești; însă până astăzi de către Sfinția ta nice un răspuns n-am luat la pomenita rechiziție și fiind că Dascălul Ioan Simtion necurmat să ponosluiește că și acum i s-ar îngusta tocmita plată de cătră parohul Vasiliie Popovici; așa la înțelesul recvizițiu în treaba aceasta la 17 ianuarie a.c. făcută de noi am aflat din Deregătorie a te pofti ca fără zăbavă să silești a o duce întru împlinire și a face rânduială ca jeluitoriul Dascăl să-și capete simbria sa după togmeala avută; sau de cumva aceasta din pricini mie necunoscute nu stă în puterea sfinții tale să binevoiești ne îngreunat a mă înștiința, ca din vreme să mă poci întoarce către alt Protopop pentru îndreptarea lucrului; întra ceia fiindcă să apropie cursul cel de iarnă să bine voești a face cunoscut pre cum lăcuitori din satele cu orașul Zlatna învecinate, care nu au local Dascăl adică; Presaca, Feneșul, Izlazul, Petringenii, Vulturi, Trâmpoile și Valea Dosului precum și Meteșul, Turenii Turzii, Poiana, Almașul Mare, Almașul de Mijloc, Almașul Mic, Nădăștia, Cibu, Răcătău, Mermeziu, Roșia Poiană,, lângă Almași prin împrumutatul cu cuviincioșii Protopopi înțeles să năzuiască cu pruncii săi pentru procopsirea lor la Dascălul din Zlatna, pe lângă care aștept un grabnic răspuns, rămân

Al Sfinții Tale

Gata spre

slujb[

Sibiu 2/14 sept. 1826

Moise Fulea

(A. B. M. S – M – nr. 21)

Director

6. Moise Fulea către protopopi

Indeamnă pe protopopi să vegheze ca preoții , în duminici și sărbători, după Vecernie, să facă „tinerimei catihizație și învățatură de Dogmă și Moral din Apostolul și Evanghelia” care se citesc în zilele respective. Tot atunci, tinerii și dascălii lor să rostească „temeiurile învățaturii Credinții, Dragostii și a Nădejzii, care să află la un loc culese, în Bucoavna cea de Liturghie”. Să vegheze ca în fiecare sat să existe școli construite. Dascălii să își primească simbria. Preoții și dascălii care nu se îngrijesc de educația tinerilor în școli, vor fi pedepsiți. Recomandă preoților să cumpere cartea lui Damaschin Bojincă intitulată *Deregătoria bunei creșteri*

Cinstite Părinte Protopoape

Înțelegându-să la această Direcție a Școalelor precum că cei mai mulți dintre preoții noștri să lenevesc Dumineca și sărbătoarea după Vecernie a face tinerimei catihizație și învățatură de Dogmă și Moral din Apostolul și Evanghelia care să cetesc întru aceale zile, să lenevesc a cerceta Școala, măcar că aevea și Prea luminatul Sc(aun) Ep(iscop)esc sub Nr. /820 au fost poruncit sub pedeapsă și lipsirea de Preoție care dintre Preoți nu va primi această datorie. Rânduindu-te deacolo Sfinția Ta privighetoriu în treaba aceasta, spre a cerceta pre cei îndărătnici Preoți la același Sc(aun) Ep(isco)esc. Iar de nu vei priveghia însuși să fii lipsit de Protopopie. Afară de aceasta văz că și Dascălii nu-și trimit Extracturile la vremea sa, ba unii nu le mai trimit nicidecum, nici vreo scrisoare de mântuintă nu aștern încoace, ca să să știe din ce pricină să împedecă învățatura Pruncilor, ca să să poată de aicea mijloci unde să cuvine ridicarea acelei pedece și Școala să să pue în curgerea sa cea

prea poruncită. Deci ca și aceasta am fost încredințat sfinții tale, ca adică: să strângi extracturile și însuși să le trimiți încoace, cu nădejde că așa va merge treaba aceasta mai bine, dară mai bine tot nu merge. Așa te poftesc pre Sfinția ta datornicește ca după sunetul Poruncii Ep(isco)pești în sus ținute, să strângi pre Preoți subordinați a face Dumineca și sărbătoarea după Vecernie tinerimii de parte bărbătească și femeiască învățatură de Dogmă și Moral, din Evanghelie și Apostolul care se cetesc întru acele zile, iar pre Dascălii să-i îndatorezi tot cu tinerime, în aceaș vreme, a zice temeiurile învățaturii Credinții, Dragostii și a Nădejzii, care să află la un loc culese, în Bucoavna cea de Liturghie, și așa dară tot va învăța și Neamul nostru rugăciunile și aceia le trebuie să știe și să facă ca creștinii, de unde apoi avem a nădăjdui cu încredințare de la Dumnezeu mai mare dar și milă preste noi a să revărsa și în cele sufletești și în cele trupești. La Catihizația ce vor face Preoții și la ascultarea acelor învățături ce le vor spune Dascălii tinerimei, îi puteți și cu alt modru aduce, amerințându-le că nu veți cununa pre nimeni până nu vor ști acelea cum să cade. Pentru ca să să poată mai cu folos întrebuința așa să întogmiți lucrul ca pre unde sânt Rumânii mestecați cu sașii, cu ungurii și cu nemții, când trag la ei la Biserică la Vecernie să tragă și Popa nostru că până sînt ei în Biserică ai noștri nu cutează a merge la joc și prin..... sau biraele satelor să să facă rânduială a să duce tineretul la Biserică. După ce vei cerceta Sfinția ta după Dascălii care nu-și împlinesc slujba adică: care nu stau de copii să-i învețe, sau care nu-și aduc Extracturile la Direcție și îi vei afla de vină că din pricina lor sau dintr-a copiilor sau a Părinților nu s-au ținut școală și Pruncii au rămas de învățatură de la unii ca aceia luând Atestaturile să le așterni încoace împreună cu pricina și apoi de aici să va face rânduială cătră Sfinția Ta, pentru alegerea altora. Asemenea pre Preoții carii nu împlinesc Porunca Episcopescă mai sus pomenită să-i arăți încoace și eu de aici la Prea

Luminatul Sc(aun) Ep(isco)pesc pentru băgare în calea cea dreaptă, că prea mare pagubă de obște să face Tinerimii cu lăsarea acestei Porunci neâmplinită și devreme ce Sfinția ta ești mai aproape te poftesc să porți grijă de Școale, cu tot deadinsul, ca toate să meargă după sunetul prea înaltelor orânduiei în vig, adecă: pre unde încă nu sunt Clase de Școală, să să ridice, pre unde sunt să să direagă ca să să poată aduna Pruncii la învățătură, pre unde încă nici nu sânt nice nu să pot ridica, să să caute o casă în sat în care să să ție Școala, toate mijlocirile spre trimiterea Copiilor la învățătură să să cerce și Dascălilor simbria cuviincioasă să să plătească, ca să-i tragă și pre ei inima a sta mai cu deadinsul de învățătura copiilor. Și numai pedeapsa ce nu vei putea sfinția ta ridica, să o arăți încoace spre a-i urni eu cu puterea locurilor mai înalte din calea Școalelor. De vreme ce Neamul nostru iaste lipsit de Cărți din care ca cel mai prost ar trebui să sugă înțelepciune spre procopsirea tuturor. Așa fiind că un prea iubitoriu bărbat de neamul său să află la Peșta anume Damaschin Bojincă, carele fără preget să ostenește a da cărți în tipariu spre luminarea Neamului său, îndatorindu-mă și pre mine a face tuturor Protopopilor și Protopopii Preoților cunoscutu: cartea ce să numește „*Deregătoria bunei creșteri*” precum din Beci în zisa foae mai pre largu vei vedea Sfinția Ta, ca să să prenumerăluiscă la tipărirea aceștii cărți, a căruia preț iaste 36 cr. în argint, nu lipsesc a te pofti pre Sfinția Ta ca să îndemni pre toți Preoții subordinați a să prenumerălui la zisa carte și care vor învoi a o primi să pue la Sfinția Ta banii și cât mai în grabă împreună cu trimiterea banilor să trimiți însemnate numele și polecra și satul fieștecăruia Preot, ca să le poci și eu trimite la Peșta, spre a le pune întâ ceialalți prenumeranți în scară și apoi primind eu cărțile la mine, le voi trimite Sfinții tale spre a le împărți acelora de la care ai primit banii. Intraltele sânt

A
bun voitriu

Sfinții

Tale

Sibiu,
Moise Fulea

10

august

1829

Director

(A. B. M. S. – M – nr. 30)

7. Moise Fulea către protopopul Iosif Ighian din Zlatna

Protopopul să vegheze ca în fiecare sat să existe școală și dascăl. Toți copiii cu vârsta între 5 și 13 ani să frecventeze școala. Părinții care nu își trimit copiii la școală să fie pedepsiți. Dascălii să-i examineze pe școlari în preajma sărbătorii Paștilor. La duminica Tomii dascălii să ducă la Direcțiunea școlilor „Extracturile” cu toți copiii cu vârsta între 5 și 13 ani. Dascălii care nu își fac datoria să fie pedepsiți. Tot la duminica Tomii protopopul să-i trimită „relație” despre numărul dascălilor din protopopiatul său. De asemenea, în fiecare an, la 26 octombrie, să-i relateze dacă peste vară copiii au fost sau nu chemați la școală.

Cinstite Părinte Protopoape

In urma poruncii Prealuminatului Scaun Episcopesc din 20 octombrie a.c. Nr. 506 întru împlinirea milost(ivului) Decret Gubernialicesc din 8 octombrie 829 Nro. Gubernialicesc 9088 despre întemeierea școalelor eșit, Sfinții Tale cu acel adaos trimis, ca să ai grijă să să facă în tot satul casă de școală și să să pue Dascăl și toți copiii atât partea bărbătească, cât și femeiască de la 5 ani în sus până la al 13-lea anu să meargă la școală, dacă nu și peste vară încai în lunile cele de toamnă și de iarnă; iar părinții de nu vor vrea de voe bună ași trimite pruncii la școală să să pedepsească prin tisturile locurilor cele mirenești și în școală să învețe Dascălii pre copii Legea creștinească și năravuri bune și să-i învețe a ceti ungurește și a scrie cu slove ungurești și

la toată jumătatea de an să faci Sfinț(ia) Ta la Prealumin(atul) sca(un) Episcopesc relație despre sporirea sau nesporirea învățăturilor; am aflat cu cale și eu datornicește a te pofti pre Sf(inția) Ta ca întru împlinirea celor în sus poruncite, cu tărie să poruncește Dascăliilor să stea cu toată râvna și strădania de învățatura copiilor, învățându-i cele în sus numite; către apropierea Paștilor să facă Examen și pre Duminica Tomii nezmintit să-și aducă Extracturile la Directorul său, însă cu acest prilej să mai aducă Dascălii nu numai în acest ann ci întru annii de aici încolo înșămnare despre toți pruncii ce să află în satul fieștecăruia și feciori și fete de la al 5-lea ann până la al 13lea ann încheiat, despre toți zic, adică: și pre carii Părinții pentru sărăcie nu-i vor putea îmbrăca și încălța și așa nici a-i trimite în școală pentru că dacă să va vedea la Prea bunul nostru împărat numărul la atâția copii săraci să va milostivi în oarece chip a ne ajuta și pre noi. Și înșămnarea aceea să scrie Dascălii așa: cutare om are atâția feciori și atâtea fete, sau cutare are numai feciori atâția sau numai fete atâtea; apoi preste tot să află în satul nostru atâția feciori și atâtea fete; dintr-aceștia au umblat la școală feciori atâția și fete atâtea și iarăși n-au mers în școală feciori atâția și fete atâtea, adăogând și împedecarea pentru care n-au umblat în școală. Pre Dascălii carii nu vor avea grijie să ție școala sau nu vor face examen sau nu-și vor aduce Extracturile la Direcția Școalelor ca să se poată de aici datei porunci la înaltele locuri sporiul învățaturii, pre unii leneși și îndărătnici ca aceia să-i arăți sfinția ta încoace și apoi de aici să va face rânduială ca să să lapede din slujbă și alții în locul lor să să pue. Mai încolo înțelegându-să și aceasta aici precum că unii Protopopi pentru puțin lucru lasă pre Dascăli în pace, nu-i silesc a-și împlini datoria și cu scutița de toate greutățile și de dare, sub titula de Dascăli tot trăesc fără de ai arăta încoace, precum mai de multe ori te-am poftit pre Sfinția ta; Iar aduc aminte sfinții tale ca să nu fiu răspunzătoriu, că de cumva se va face

reflexie la însemnarea ce o trimiț eu la I(nălțatul) K(răiesc) Gubern, ca Dascălii carii întru aceia nu să vor afla însămnați, toți să plătească Darea capului, lor însăși să-și impute și lenii. Deci eară la înțelesul mai sus tituluitalui milostiv Dec(ret) te poftesc pre Sfinția Ta ca să-mi trimiți la Dumineca Tomii relație despre câți Dascăli ai în protopopiatul Sfinții (Tale): ținut-au școală și făcut-au examen cu pruncii în cursul de iarnă au ba ? Așisderea și la 26 octombr(ie), în fieștecare an să-mi trimiți scrisoare pututu-s-au ține școală preste vară sau numai s-au procetit pruncii sau nice nu s-au procetit și pricina pentru ce nu s-au putut împlini încă să-mi însămnezi, ca să nu fiu eu împedecat din izbovirea ce să va face de către Sfinția Ta a nu putea arăta la înaltele locuri starea școalelor și a creșterii copiilor noștri. Intraltele sânt

Al	Sfinții	Tale
gata spre slujbă Sibiu, Moise Fulea	29	Noem(brie) 1829

Director

Am a înțelege această Poruncă Milostivă întru auzul nostru Moise Nistea p(aroh) la Bucium; Ștefan Cozma p(aroh) la Muntari; Simeon Felea p(aroh) Ciurulesii; Theodor Nitsoviici par(oh) Poieni; Darie T.....paroh la Bălgradu Zlatnii; Ioan Lucaci paroh la Valea; Ioan Ciur paroh la Trâmpoaie; Ioan Nistea paroh la Soharu; Ioan Felea paroh neunit la Po (indescifrabil).

Din Dominionul din Szusz pe anul 1833 29 Aprilie am primit această milostivă Poruncă: Ioannes Gligor diz unitus parochus Ponorel; Simion Ciurea v. supra paroh, potrop(op);Grigore Suciu paroh Sohodol, Gheorghe Stan paroh Neagra; Gheorghe Pinteia paroh la Gârda de Jos, Toma Dârcea paroh la Lăzești;

Gheorghe Pașca parohia văduvă Gârda de Sus; Nicolae Lazăr paroh Lăpuș; Gheorghe Podea paroh la Gura Albacului; Petru Nariță paroh Peliș; Gheorghe Furdui paroh la Poieni; Dimitrie Neacșu paroh Valea Verde; Ioan Nicolae paroh Vidra de Mijloc (și de) Sus; Gregorie Sicoe paroh Vidra de Jos; Gheorghe Nicula paroh Arada; Vasilie Poloș paroh la Vidra de Sus.
(A. B. M. S. – M – nr. 33)

8. Moise Fulea către protopopul Iosif Ighian al Zlatnei

Îi cere protopopului să-l înlăture din slujbă pe dascălul Ioachim Băcilă din Zlatna, pentru conflictul izbucnit între dascăl și părinții școlarilor. Cere să găsească pe careva dintre diecii din oraș, capabil să predea în școală, pe care să-l trimită pentru a fi pregătit în acest sens la Sibiu . De asemenea, îl recomandă pe Nicolae Simtion ca dascăl, pentru o perioadă de un an.

Cinstite Părinte Protopoape

Poruncind Măria Sa Prea luminatul Domnul Episcop al nostru Vasilie Moga după arătarea Sfinții tale din 17 octombr(ie) a.c. încoace despre aceea așternută, că din pricina nemutării Dascălului Ioachim Băcilă din școala ne unită de la Zalatna întru atâta s-au întărâtat oamenii cât au fost să și bată, fiind o parte din oameni și anumit Coharii cu numitul Dascăl să le rămâie și mai încolo învățătoriu, iar altă parte cu Fo Curatorul ca să și transferăluiscă de aici, aceștii Direcții a Școalelor ca de vreme ce 1. – 70 de lăcuitori (locuitori n.n.) neuniți înaintea D(omnului) Solgăbirău al locului Aaron Laslo ș-au descoperit cugetele sale, precum ei nu mai poftesc să le fie mai mult dascăl Ioachim Băcilă pentru ca să fie siliți din pricina lui pentru încunjurarea urmărilor rele și doară și a bătailor cumplite a-și părăsi biserica sa și în altă biserică a merge pentru ascultarea

Slujbei Dumnezeiești, ci să roagă a să strămuta deci cu totul. 2. Pentru că de multe ori numitul Dascăl de la începutul dascăliei sale n-au fost de pace ci tot de vrajbă având mai întâi cu parohul, acum cu Fo Curatorul price. Pentru că și preoții din satele deprin prejurul Zalatnii arată cum că el nu au stat cu toată strădania de slujba dascăliei ci de multe ori au încredințat învățarea școlasticilor unui diac unit, din care pricină au fost siliți mulți a-și duce pruncii la alte școale mai depărtate pentru deprinderea întru cele trebuincioase învățaturii. Și 4. Pentru că având obștea contract cu dascălul numai pre un an vremea contractului au expirăluit și noul contract cu el nici au făcut nici vreau a mai face, numaidcât să faci rânduială a se transferălui acela dascăl de price de acolo și de să va afla la Zalatna Individuum Harnio de-a putea fi dascăl să așezi unul de acolo; Așa această Direcție întru împlinirea orânduiei E(pisco)pești într-un chip, iar într-alt chip a stânge învăpăiatele inimi ale acelor învrăjbiți singur numai pentru un om și iară a le liniști și împăciui ca mai înainte, hotărăște ca Ioachim Băcilă să se lipsească din stația sa cea dascălească de la Zalatna de tot, plătindu-i-se toată simbria până în ziua de astăzi și să se aleagă din dieci de acolo 3 inși carii se vor socoti mai deprinși în învățături și trimițându-se încoace spre cercare, carele se va afla mai destoinic se va rândui dascăl, pre lângă simbria ce au avut-o Ioachim Băcilă făcându-să contract cu preoții și cu curatorii bisericii despre aceia și despre ce are de plăți dascălul întru împlinirea slujbei sale, care contract de cătră sfinția ta și D. locului solgăbirae întărit să se trimiță încoace spre păstrare la arhivum. Însă de cumva se va nimeri ca dintre diecii ce veți trimite spre cercare încoace nice unul să nu se găsească destoinic de ajuns a putea dascăli sau de să va și găsi va fi cuprins și cu economie care îl va împedeca de a putea spori cu pruncii în învățături, sfatul meu ar fi ca să vă trimiț pre Nicolae Sântion să mai fie încă un an dascăl acolo și întru acest an până va dascăli Nicolae venind un diac mai tânăr neînsurat,

pre carele îl veți socoti cu toții a fi cu năravuri mai bune, mai deșteptat la minte și cu fire mai bună de cântat, încoace la învățătură îl voi gâti pre acela cu toate trebuincioasele unui dascăl a le ști învățături. Și după trecerea celui an îl voi așăza pre acela statornic și neschimbat dascăl. Această hotărâre directorialicească să o vestești Sfinția ta obștii neunite de la Zalatna adică și celor ce nu vreau a mai ține pre Ioachim Băcilă dascăl, și celor ce vreau a-l ține și să le spui că și o parte și alta să fie mulțumiți cu hotărârea ce se trimite de aici, că de vor mai îndrăzni a se mai răscoli ținând lângă dascălul , tocma astăz s-au rugat Măria sa D. Conziliareș montan Licko ca să-i facă să se odihnească și dascălul de nu va eși de voie bună cu assentenție de la domnu solgăbirău al locului cerută să-l dați fără larmă și fără gâlceavă afară din școală. Depre aceea trimite-voiu pre Nicolae Simtion dascăl, au vă alegeți unul din diacii de oraș; cât mai in grab să mă înștiințați ? Într-altele sânt

A	Sfinții	(Tale)
bun voitoriu				
Sibiu	, 20/	1	octom	(brie) 1830
Moise Fulea				

Director

(A. B. M. S. – M – nr. 35)

9. Moise Fulea către protopopul Iosif Ighian

Face referire la circularele anterioare, din anul 1829 și îi solicită protopopului ca, la Duminica Tomii, dascălii să îi aducă Extracturile „tuturor pruncilor de parte bărbătească și femeiască”, de la 5 până la 13 ani, care au frecventat sau nu școala și să îi expună motivele pentru care nu au mers: îndărătnicia sau sărăcia părinților sa „a dascălilor

lenevire". Recomandă cartea lui Ioachim Kampe, *Theofron iscusitul sfătuitoriu pentru neiscusita tinerime.*

Cinstite Părinte Protopoape

Cu provocare /: pomenirea / celor ce am fost scris Sfinții Tale în 10 august 829 sub nr. 204 în rândul preoților ca să înveațe tinerimea Dumineca și în sărbătoare din Evanghelie și Apostol, Dogma și Moral adică să le facă Catehizație după cum sună prea înaltele rânduieli care îndatorează pre tot parohul ași împlini datoria chemării sale și în 29 noiembrie 829 sub nr. 261 împarte Dascălilor, școalelor și umblarea pruncilor la Școală, ca să strângi Sfinția Ta pre Dascălii ași împlini slujba, la Duminica Tomii a aduce Extracturile și îndemnarea tuturor pruncilor de partea bărbătească și femeiască, au vor fi umblat în școală, au nu vor fi îmblat, arătând și pricina din care nu au umblat din îndărătnicirea părinților, au din sărăcia acelora, neavând cu ce-i încălța și îmbrăca, au din a Dascălilor lenevire nu s-au ținut școală ? Și acum țiindu-mă de toate acelea ce sânt scrise în pomenitele țirculare, de nou te poftesc pe Sfinția Ta a purta grijă ca cel mai de aproape inspector al școalelor, ca atât preoții cât și Dascălii toate să le ducă întru împlinire, ce să țin de slujba fieștecăruia și pre cei îndărătnici a mi-i arăta spre canonire încoace, Preoții prin Prea luminatul scaun Ep(iscop)esc, iar Dascălii prin Directorul său și de vreme ce în tot anul este poruncit a să arăta la prea înaltul loc numărul pruncilor bărbați și femei din tot satul de la 5 ani până la 13 a, așa acum a dooa oară poftorit te poftesc pe Sfinția Ta ca nu numai pe acest anu ci și pre alți ani următori să îndatorez cu poruncă de aici pre toți Dascălii pre Dumineca Tomii cu Extractul a aduce și numărul pruncilor tuturor însămnat și care au umblat și care n-au umblat arătând și pricina sau neputința neumblării și unde nu să va fi

putut sau nu să va putea ținea școală totdeauna în chip vrednic de crezut să arete tot Dascălul pedeca, almintrelea de nu va împlini această datorie să va lipsi cu totul din slujbă, întraltele sânt gata spre

slujbă

Al		Sfinții	Tale
Moise Fulea			
Sibiu	12	august	1832
Director			

Știind eu precum Sfinția ta ești iubitoriu de știință și dorești a te adăpa cu mai multe învățături spre folosul de obște, fără de a te mai înștiința te-am prenumerat la cartea cea morală și mult folositoare alcătuită de vestitul crescători de tinerime Ioachim Kampe acum cu titula aceasta *Theofron* iscusitul sfătuitoriu pentru neiscusita tinerime numită, fă dragoste și trimite 2oi zloți de hârtie și eu îți voi trimite cartea în carea vei afla numele Sfinții Tale.

(A. B. M. S. – M – nr. 39)

10. Moise Fulea către protopopul Iosif Ighian al Zlatnei

Îi reamintește protopopului că, potrivit decretului imperial nr. 5 903 din 21 august 1833 „nime(ni) nici Preot, Diacon, Dascăl nici Cantor să nu se pue în slujbă până nu va învăța a ceti și a scrie cu slove latinești Românește”. Cei neștiutori să fie trimiși în fiecare an, de la Paști la Rusalii, la cursul de la Sibiu pentru a învăța.

Copii bolnavi de boli contagioase să fie trimiși „la felcerii locurilor spre vindecare” și apoi să fie primiți în școală. Copii să fie „oltuiți” împotriva vărsatului de vânt, conform decretului gubernial nr. 12 297 din 14 noiembrie 1833.

Cinstite Părinte Protopoape

Cu Circulariul de sub. Nr.Direc(iei) 12, din 1833, Martie 15, te-am fost poftit pre Sfinția ta ca în tot anul să trimiți de la toate satele Protopopiatului Sfinții tale pentru facerea Statisticii pre sama Preaînălțatului nostru Monarh însemnarea despre câți prunci și prunce de Leagea ne-unită să află buni de a putea umbla în școală. Cîți umblă feciori și fete și câți nu umblă feciori și fete și pricina pentru ce nu umblă însemnând și ce plată are fieștecarele Dascăl în bani, în bucate sau alte cealea de tot pruncul umblătoriu în școale ?

Deci de vreme ce Excellenția Sa D(omnul) Gubernator Baron Ioann Iosika întru împlinirea Preaînaltei porunci împărătești sub 28 ianuarie a.c. N(umărul) Presidial 44 eșit, de nou poruncind ca și pre anul 833 și pre 1834 și alți următori ani să se trimită Conspect despre toate școalele, toți Dascălii, pruncii și pruncele umblători și neumblători la școală și despre simbria ce capătă aceia de la un prunc, din dregătorie te poftesc pre Sfinția ta ca nu numai pre acel an 1834 ci și pre ceilalți anni următori totdeauna și nezmintit până la sfârșitul lui Aprilie a fieștecărui an să trimiți acestei Direcții însemnările de la toate satele grijii Sfinției tale încredințate, despre câte școale, câți dascăli, ce plată au aceștia, câți prunci și prunce umblă alăturând și pedeca pentru ce nu împlă în școală ? Ca și eu apoi să pot totdeauna împlini Preaînălțata poruncă, că de va fi opreala de la Sfinția ta voi fi silit a arăta.

De vreme ce a sa Preasfințită Mărire împărătească prin Preamilostivul său Decret din 21 august 1833 nr. 5903 eșit au poruncit ca nime nici Preot, Diacon, Dascăl nici Cantor să nu se pue în slujbă până nu va învăța a ceti și a scrie cu slove latinești Românește, așa te poftesc pre Sfinția Ta să vestești această prea pârintească poruncă în tot protopopiatul, ca carii nu știe ceti și scrie cu slove latinești românește să vie de la Paști până la Rusalii în tot anul la curs să învețe , că în locul Dascăliilor și a

Cantorilor carii nu știu ceti și scrie cu acel felu de slove , se vor pune de cei carii știu cu ungurești slove ceti și scrie, așisderea și Preoții și Dascăli pre vremea viitoare numai de aceia carii au cunoștința slovelor ungurești se vor hirotoni ca să poată scrie toate trebile preotești și în protocoale tot cu acel feliu de Littere. Carii nu vor vrea să vie la învățătură acum, să nu le cază cu greu când se vor orânduî alții în locul lor Dascăli și Cantori, care știu cu slove latinești ceti și scrie.

Lângă aceasta Înălțatul C(răiesc) Guberniu prin mil(o)s(tivul) Decret din 11 iulie 1833 Nr. 4982 eșit poruncește ca prin Preoții locurilor să se cerceteze școalele și de s-ar afla întrânsele prunci cu boli care să iau și la alții numaidecât cei cuprinși de beteșug să se arate la felceri locurilor spre vindecare și în școale să nu să primească până nu vor aduce Carte de la felcerul că s-au tămăduit.

Și mai pre urmă prin alt Mil(o)s(tiv) Decret Gubernial din 14 Noemvrie 1833 Nr. 12297 eșit, același Înălțat poruncește ca vărsatul carele pre multe locuri s-au lășit să se poată de tot și în grab conteni, ca să nu se leage și de alții, prin Preoții locurilor să să cerceteze pruncii cei umblători în școale au semne de pusul vărsatului pre mâni au ba ? De au să se sufere în școale iar aceia care nu au acel fealu de seamne și încă nu sânt oltuiți numaidecât să-i scoată din școală și să-i mâne la felcerii locului să-i oltuiască cu versatul și pre vremea viitoare nici un prunc care nu va avea semnele vărsatului oltuit pre mâini sau nu va putea arăta atestat de la felcerul că s-au oltuit versatul să nu se primească în școale.

Care milostive porunci spre strânsa păzire și împlinire prin Preoții și Dascălii locurilor să fac Sfinții tale cunoscute. Într-altele sânt

Al Sfinții tale
spre slujbă

gata

Sibiu 1 martie 1834
Fulea

Moise

Director

(A. B. M. S. – M – nr.40)

11. Moise Fulea către protopopul Iosif Ighian

Cere ca dascălii să trimită la Direcție conspectele cu școlarii „pentru ca să se poată isprăvi statistica pre sama Monarhii Austriacești”.

Preoții să catehizeze tineretul în zilele de duminică și în sărbători, la slujba Vecerniei. Dascălii și cantorii, dar și diecii care vor să pășească la treapta Preoției, să fie trimiși la cursul de 6 luni, la Sibiu, pentru a învăța să citească și să scrie românește cu slove latinești.

Profesorul Ioan Moga Teologul păstrează în manuscris cărțile *Viața lui Iisus și Indreptarea pentru Preoții Duhovnici*.

Recomandă preoților și părinților să cumpere pentru prunci cărțile *Bucoavna cu slove latinești, Cartea năravurilor bune, Catihizul (Catehismul n.n.), Carte de Normă, Testamentul Nou și Vechi și Mineiele* pe cele douăsprezece luni ale anului.

Cinstite Părinte Protopoape

Cu provocăție la țircularele de sub n(ume)rile Directoralicești 204 și 261 din 832, 12 din 833 și 25 din 83 , către Sf(inția) Ta, în rândul purtării de grijă ca Dascălii să-și facă slujba, să să trimită de către Sf(inția) Ta la Direcție în tot anul Conspecte despre pruncii din fieștecarele sat, parte bărbătească și

femeiască, câți au umblat și câți n-au umblat în școală, înșămând și pricina pentru care n-au putut merge în Școală, pentru ca să poată isprăvi statistica pre sama Monarhii Austriacești. Și iarăși ca să îndatorezi Sf(inția) Ta pre Preoții subordinați a face Dumineca și (în) sărbători tinerimei la Vecernie catihizație din Apostol și Evanghelia ce să va ceti în acele zile în Biserică, învățându-i despre Credință, Dragoste și Nădejde din acelea, de vreme ce ceale pomenite după atâtea aduceri aminte precum vezi, însă nu se mai împlinescu, măcar că preanalele orânduieii nu numai pre mine dar și pre Sf(inția) Ta îndatorează a purta grija să să îplinească și ce să tinde de Sf(inția) Ta însuși adu-le în vig. Așa și în acest ann întracesta chip te poftesc pre Sf(inția) Ta din deregătorie ca toate mai sus țiteluitele țirculare să le cauți în arhivul Sf(inției) Tale și cetindu-le vei afla din nou ce să cuprinde în acelea. Aceasta fac ca să nu fiu răspunzătoriu, ci cine nu va împlini datoria sa. Mai încolo sub Nro Director 25/834 te-am fost poftit ca să îndatorezi pre Dascăli și pre Cantori însă și pre aceia Dieci care au nădejde oarecândva a păși la treapta Preoției care nu știu cu slove latinești ceti și scrie, a veni la cursul de 6 luni, spre a să deprinde în acea învățătură și nici în treaba aceasta n-ai făcut Sf(inția) Ta împlinire, că nici Dascălii, nici Cantori nici Dieci de aceia nu s-au arătat la Curs. Deci de vreme ce această Direcție, ca să poată fi mai întemeiată în scutirea Dascălilor și a Cantorilor, au fost rugat preaumilit pre Preanaltul K. Gubernium în partea aceasta; și același Înălțat sub Nr. Gubernial) 10 874 din 16 octombr(ie) 834 oblu aceștei direcții trimis părințesc s-au milostivit a răsolvăului de darea capului e.s. pentru aceea dară acum iar te poftesc ca ș-i trimiți pre carii nu știu cu slove ungurești ceti și scrie, la curs, că dacă Sf(inția) Ta nu-i vei trimite, pui pedecă Preamilostivului Decret împărătesc din 21 august 1833 Nro 5903 eșit, carele poruncește ca toți Protopopii, Preoții și Dascălii toate protocoalele și scrisorile cu slove latinești să le scrie, și așa

niciodată nu vom ajunge a împlini Prealuminata aceea poruncă, pentru aceea dară acum încă odată îmi mai fac datoria, iar dacă aceasta Dascălii și Cantorii care nu știu ceti și scrie cu slove latinești, prin Tistia Mirenească a locului să vor supune subt plătirea dării și purtarea slujbelor.

Toate neamurile din vechime au cunoscut că fără cărți nime nu să poate lumina și înțelepți, pentru aceea s-au silit feluri de feluri de cărți a da la lumină. Pentru folosul de obște această faptă neprețuită făcându-o și noi ca să mai eșim și noi odată din întunerecul neștiinței, ne-am silit încă cu putințe, a da oarecâteva cărți la luminarea de obște a neamului nostru cu cheltuiala pomenitului Tipograf Ioan Bart și a mult lăudatului acei tipografii moștenite (de) George de Klozius, carele nu cruță nici cheltuieli, nici pregetă ostenelei a mai tipări cărți pentru ca dintru acelea să strălucească și în neamul nostru măcar numai câte o scânteie de lumină și pre înțelepciune, care povîțuiește la norocire și la fericire. Însă durere. În zadar se cheltuiește și să ostenește lăudatul Domn de Clozius, că cărțile tipărite zac în tipografie, nu le cumpără nime. D(omnul) Theolog Ioan Moga are „*Viața lui Is(us)*” și „*Îndreptarea pentru Preoții Dohovnici*” și nu să apucă nime să le tipărească, pentru că nu le cumpără nime. *Bucoavna cea cu slove latinești*, care iaste pline de îndreptări și năravuri bune și cu toate purtările de cinste îmbrăcată, în care trebuie tinerimea a să deprinde. *Cartea năravurilor bune*, care învață pre om cum să-și grijească din pruncie sănătatea trupului, ca să nu moară fără vreme – cum să-și știe câștiga cele trebuincioasă și să le și grijască, învață această cârtică pre prunci 10 porunci cu pilde, învață despre D-zeu, despre urzirea Împăraților, a Crailor, Județelor /: legilor / Dărilor, Dăjdilor, Cătanelor și altele mai multe care sânt de lipsă fieștecăruia om a le ști, ca mai ușor să-i fie la trai în lume. *Catihizul* cartea cea mai de căpetenie pentru a învăța dintrânsul religia, adică temeliile Credinței, Dragostii și ale Nădejzii, fără

care nici un om nu poate fi fericit. *Carte de Normă* în carele toate regulile de a să învăța omul pre sine și pre alții. Și ce să mai scriu numele tuturor, că nu-mi ajunge vremea. Pentru ca să poată pruncii mai ușor învăța, am lăsat de mi-au adus de la Buda *Testamentul Nou și Vechi*, cu întrebări și răspunsuri și cartea carele învață despre Stăpânire, ca să să deprindă pruncii și cu aceea ce sânt datori Stăpânilor. Din toate aceste cărți în școalele Prea Fericitei noastre Monarhii să învață tinerimea, și numai în zadar au poruncit în veci pomenitul nostru Monarh Franțișc Întîilea, carele mai mult decât un Părinte grijește fericirea supușilor săi, ca și noi să învățăm tinerimea noastră din acel fel de cărți – dacă nime nu le cumpără, nime nu lasă a învăța copii din ele. Dojenește Sf(inția) Ta pre unde ajungi pre Părinți să cumpere pruncilor cărțile pomenite – Și lasă est Țirculariu prin Preoți a să vesti norodului doară se va mai deștepta ași face sieși bine. Lângă aceasta să întrebi câți Preoți în Protopopiatul Sf(inției) Tale au lipsă de Protocoalele Botezașilor, Cununașilor și a Morșilor, că să vor tipări cu mai multe rubrici, ca cele de mai înainte; și la câte Biserici trebuie *Miniele* cele pentru 12 luni, ca să știu câte să las a să aduce. Întraltele sânt

Al frăției tale
 bun voitoriu
 Sibiu 1lea octomb. 1835
 Moise Fulea

Director
 (A. B. M. S. – M – nr. 42)

12. Moise Fulea către protopopul Iosif Ighian
 Să se trimită la Direcția școlilor conspectul elevilor între 5 și 13 ani, pe anii 1836 și 1837. Dascălii să îndeplinească sarcinile ce le revin în școală. Părinții să își trimită copii la

școală, să plătească dascălii și să construiască școli. Dascălii și cantorii care nu știu citi și scrie cu slove latinești, să fie trimiși la cursul de la Sibiu, la Duminica Tomii.

Cinstite Părinte Protopoape

Poruncindu-să sub Nr. Prez. Curți 4 din 18 ianuarie și sub nr. prez. Guber. 43 din 28 ian(uarie) a.c. încoace despre aceea eșite ca pentru facerea statisticii pre sate Prea Înălțatului împărat și pre anul 836 să se trimită de cătră această Direcție a școalelor 1. Nr. Școalelor 2. Dascălilor 3. ze (sic !) de plată are fieștecare Dascăl 4. cîți prunci să află buni de umblat în școală, cîți au umblat și cîți n-au umblat feciori și fete. 5. arătându-să pricina pentru ce nu s-au putut ține școală, sau de s-au ținut să se trimită încoace extrasele. Așa poruncesc pre Sf(inția) Ta ca în termin de 8 zile toate cele în sus pomenite să le trimiți încoace și conspectul despre toate acestea 5 punctușuri în rubrici împărțite în toți anni de aici încolo, să faci și să trimiți la Direcție precum și în anul trecut sub No Direcții 16 asăminea s-au cerut de la Sf(inția) Ta să vestești tuturor Dascălilor, că de nu vor ține școală și nu vor trimite extract în tot anul eu îi voi supune Dării și slujbelor și nice de cătane nu vor fi scutiți ba și din Dascălie și cantorie de tot să vor lipsi, că măcar și la casele lor încă ar fi putut strînge copiii și pruncele, să fie zis cu ei de oare cîteva ori rugăciunile ce trăbuie să le știe tot creștinul și apoi să fie slobozit acasă și aceasta să fie făcut și preste vară, Dumineca și-n sărbătoare la Biserică, dascălii au avut modru a putea ține școală peste tot cursul de iarnă și apoi cătuș de cât sau pre cât au putut ar fi învățat tinerimea rugăciunile și dacă nu voescu oamenii de voe slobodă aș trimite pruncii la învățătură, a plăti Dascălilor și a face case de școală, cearcă Sf(inția) Ta tistia politicească că va trăbui să deie mână de ajutoriu, după sunetul mil(ostivului) reșcript împărătesc din 1821 Cr. Guber. 6423 la

toate tistiile politicești din Ardeal spre strânsa păzire și împlinire vestit, iar până nu vei fi ajutorat de acolo vei arăta încoace și atât pre Dascăli cât și pre cantorii carii nu știu ceti și scrie cu slove latinești să-i trimiți pe Dumineca Tomii la curs, spre ascultarea Melodului, învățarea Catihismului, învățarea cu slove latinești și altor învățături, împreună cu Aritmetica, că așa este poruncit prin mai sus pomenitul mil(ostiv) reșcript ca Dascălii și cantorii să învețe cu slove ungurești a ceti și a scrie și prin milost(ivul) Decret crăesc de curte din 21 aug(ust) 833 nr. Curții 5 903 eșit și sub Nr. Gub. 10 562 iar epis(copal) 534/833 tuturor protopopilor vestit ca nime să nu se facă popă sau diacon pâni nu va ști ceti și scrie cu slove latinești, lângă care sânt

A Sfinții Tale

bun

voitoriu

Sibiu, 7 februarie 837

Moise

Fulea

Director

N.B. Să porți Sf(inția) Ta grijă ca cine din cuvioasă pricină, care trebuie să se arate încoace, nu se va putea ține în tot satul școală, încai în acestea, adică la Gura Negri, Abrudfalva, Abrudbanea, Zalatna, Ofenbanea, Szohar, Gura Albacului, neimintat să se ție și Conspectul pre an 1837 și pre ceilalți următori ani să se trimiță, că prin relația din 14 ianu(arie) 1836 încoace trimisă mi-ai făgăduit Sfinția ta că vei trimite Conspectul pre 1836 și nu l-ai mai trimis Fulea

Director

(A. B. M. S. –M – nr. 49)

**13. Moise Fulea către protopopul Iosif Ighian
Recomandă preoților, dascălilor, cantorilor și diecilor să
cumpere cartea *Pretenul sau voitoriu de bine al Pruncilor***

Cinstite Părinte Protopoape

Precum te-am poftit Sfinția Ta într-alți ani datornicește a purta grijă de Școale ca după sunetul Prea Înaltelor orânduiei în treaba aceasta eșite și Sfin(ției) Tale mai de multe ori cunoscut făcute. Așa și acum fac datornică aducere aminte, ca să priveghezi în partea școalelor cu totdeadinsul și la vremea sa Extracturile Dascărilor și Conspectul trebuincios în chipul știut să le trimiță pre Anul viitoriu încoace. Un iubitoriu de cultura Neamului românesc dând la lumină o carte trebuincioasă anume ***Pretenul sau voitoriu de bine al Pruncilor*** precum arată aici înscrisa însemnare te poftesc pre Sf(inția) Ta ca să o vestești în tot Protopopiatul Sfin(ției) Tale și să îndemni pre Preoții, Dascălii, Cantorii și Diacii ași cumpăra această Carte din care tot feliul de cunoștințe și de științe ce trebuesc omului în viață pot culege dintrânsa ; că de are ***Foia Dumenicii*** care cuprinde în sine numai nești povestiri și întâmplări, prețul zoloți argint va fi vrednică de aceasta care ne învață adevăruri 1 zlot de argint. Banii să să trimeată la mine mai înainte și apoi când vor eși Cărțile de supt teascu tiparului le voiu trimite la Sfin(ția) Ta ; și le vei împărți celor ce au dat banii. Să poate pricepe ca dacă Nemții, carii au tot feliul de cărți și cu înțelepciunea care o sug din cărți pre toate Neamurile întrec, de 90 de ori am lăsat a o tipări, trebuie să fie această carte bogată de învățături folositoare muritorilor, întraltele sânt

Al		Sfinții	Tale
bun voitoriu			
Sibiu,	30	sept(embrie)	1837
Moise Fulea			

Director

(A. B. M. S. – M – nr. 54)

14. Moise Fulea către protopopul Iosif Ighian

Protopopul să ia măsuri pentru ca dascălii din Gura Negrii, Abrud, Abrud-Sat, Zlatna, Baia de Arieș, Sohar, Ciuruleasa, Gura Albacului ș.a să îi învețe pe copii.

Să-i trimită la cursurile de 6 săptămâni pe cantorii, dascălii și diecii care vor să se preoțească. Să trimită conspectul anual , după modelul comunicat.

Cinstite Părinte Protopoape

Aducând această Direcție a Școalelor Sfinții Tale aminte cele de aici în treaba școalelor sub N-rile 204 din 10 august 829; 261 din 29 Noem. 829; 226 din 12 august 1832; 12 din 15 martie 1833; 25 din 1a martie 1834; 207 din 1a octom. 1835; 16 din 4 febru. 1836 și de sub Nro 18 din 7 febru. 837 scrise, nu le mai înșir, și acum pre sunt, fără din Deregătorie te poftesc ca să nu-ți pregeți a le căuta în arhivum și după cum vei vedea Sfinția Ta din acelea să te străduiești a le pune toate în lucrare și ce nu vei putea isprăvi să arăți încoace ca să pue de aici pașii cuviincioși la locurile mai înalte spre ridicarea pedicilor ce opăcesc procopsirea pru(n)cilor – însă acestea și acum sânt silit a te pofți să le duci în vig adecă: pre Dascălul de la Gura Negrii, Abrudbanea (Abrud n.n.), Abrudfalva (Abrud-Sat n.n.) , Zalatna (Zlatna n.n.), Ofenbaia (Baia de Arieș n.n.), Soharul, Ciuruleasa, Gura Albacului și alte sate să-i strângi a învăța copii, de nu vor putea mai mult măcar numai rugăciunile și de nu vor vrea Dascălii să silești pre Cantori, că și ei sânt scutiți de darea capului și la Duminica Tomii să aduci Extractul; iar de la Dascăli care se vor îndărătnici a împlini această poruncă să iai atestaturile și să le trimiți încoace, ca să-i arăt Tistiilor Politicești spre a-i pune supt dare și slujbe, că ei încă sânt vinovați în neumblarea Pruncilor la Școală, neîmplinind cele lor în înștruție poruncite. Și la ascultarea cursurilor de 6 săptămâni

încă să să trimeți în toți anii pre cei ce cugetă a păși la treapta Preoției, pre cantori și pre Dascăli și alți Dieci, ca să învețe pre lângă celelalte învățături și Catehismul că vin la Preoție și nu știu nimic din el, din care pricină din Dogmă și Moral care să învață în școala candidaților nu înțeleg nimic și nu pot face nici un sporiu. Apoi Sfinția Ta atât pre acest an trecut cât și de aici încolo pre cei următori nice într-un an să nu zmințești a trimite Conspect, ca așa este poruncit de la Înălțata Curte, cum vei afla în țircularele poruncite, ba și acum sub Nro Prezidiumului Curții din 21 ianuar a.c. și sub Nro Î.C. Guber(n) 62 din 3 febru(arie) a.c. eșite asemenea să poruncește a trimite conspect despre: 1o câte case de școală să află în Protopopiatul Sfinții Tale și sânt aceste pre locul Bisericii sau al satului rădicate și în ce sate s-ar mai putea rădica ? sau învață Dascălul copii în casa lui, sau să tocmește în tot anul o casă pentru învățătura copiilor; 2o. Ce plată are Dascălul de un prunc umblătoriu în școală, în bucate, vin sau bani și capătă lemne de ajuns pentru încălzirea școalei ? 3o. Câți prunci și prunce să află buni de școală, carii au cu ce să îmbrăca și încălța , câți dintru aceștia merg la școală și câți nu merg ? Și ce Preoții locurilor fac catehizație tinerilor și învață Dogma și Moral, din Apostolul și Evanghelia Duminecii și cercetează școala de două ori în săptămână, după sunetul părinteștii porunci Episcopoești din 7 noem(brie) 828, Nr. 712 eșite ? Și să îndatorezi au pre Dascălul au pre cantorul Dumineca și în sărbători, au în locul Heruvicului au în sfârșitul Liturghiei, au la Vecernie a spune în auzul tuturor oamenilor și a tinerilor învățăturile cele creștinești din Bucoavna de Liturghie până le vor ști bine. Și dacă nu-și trimit părinții pruncii de voe bună la școală să îndatorez pre preoți și Dascăli au ai arăta Sfinții Tale și Sfinția Ta D. Inșpectori și solgăbirae, au de sânt Preoții și Dascălii aproape de aceiași Domni să-i arate ei acelor lăudate Tisturi să-i silească după sunetul Mil(ostivului) reșcript împărătesc sub 24 Decem(brie) 821 Nr. Guber. 6423 și a

mil(ostivului) Decret Guber(nial) din 8 octom(brie) 829 Nro Guber. 9085 tuturor tistiilor politicești publicăluite spre împlinirea celor în aceleași poruncite, adecă de nu vor purta grijă Domnii înșpectorii și solgăbirae să meargă pruncii la școală să învețe a să face creștini buni și oameni de omenie Domniile sale să fie răspunzători pentru că în aceleași prea mărite porunci mai sus pomenite, le iaste dată puterea în mână să facă pre părinți cu ariște și cu pedeapsă trupească ași trimite copii la învățătură și de vei lipsi Sfinția Ta întru împlinirea celor ce să țin de deregătoria Sfinții Tale, în partea școalelor atunci Sfinția ta vei fi răspunzători. Despre toate acestea în termen de 15 zile să triimiți încoace conspectul poftit și să dai răspuns cum le-ai aflat și cum le-ai pus în lucrare. Cu care sunt

Al Sfinții Tale			bun
voitoriu			
Sibiu	8	februarie	838
Moise Fulea			

Director

După înțălesul nostru ț-am fost căpătat un Diac pre carele era să-l trimiți la Domnia ta fiind cântăreț bun, cantor bun și fecior cuminte și de înțăles cu carele nădăjduiam a te putea sluji după poftă, dară l-au luat în gr(ijă) D(omnul) Ep(isc)op la sine și eu am rămas iar neîmplinitoriu făgăduitului. Totuși ducându-să Iosif Furcovici de la Sibiu acasă, i-am încredințat lui să meargă la Domnia ta și doară te vei putea sluji și cu el până vom căpăta (altul n.n.) și mai destoinic.

(A. B. M. S. – M – nr. 57)

15. Moise Fulea către „Reverendo Domino Josepho Igijan Tractus Zalathnensis Dis-Unitorum Archi- Diacons”

Reia dispozițiile din anii precedenți referitoare la obligativitatea și modul întocmirii conspectului anual, la obligația preoților de a face tinerilor catehizație și de a scrie protocoalele cu slove latinești. Cei care nu știu să scrie astfel, să fie trimiși la cursul de șase săptămâni. Să răspundă la un chestionar în legătură cu școlile construite pe terenuri ce aparțin bisericii („ecleja”) , cu dascălii care locuiesc pe moșiile domnești și taxele pe care le plătesc, cu simbria pe care o primesc dascălii în satele în care există exploatare miniere („băi”) sau în cele în care românii locuiesc alături de unguri sau sași.

Cinstite Părinte Protopoape

După cum am fost făcut pomenire în țirculariul ce l-ai primit Sf(inția) ta în treaba școalelor sub nr. 285 a.t. că voi trimite un țirculariu iată acum vi-l și trimit aici închis îndoit cu alt ordin din deregătorie către Sf(inția) ta făcută poftire ca uitându-te la cele ce am însemnat în a 2. 3. 4. și a reflexiilor rubrică, din altele numai ce să vor lovi cu starea fieștecării loc să le scrie, dară nu toate. Sf(inția) ta de pe acest formular vei binevoi a face altul și vei trimite la Preoți în tot Protopopiatul, că au Popa au Dascălul despre acela să scrie altul, ca totdeauna după acest formulariu în tot annu de aici încolo să trimiță la Sf(inția) ta Parohul locului informație și apoi Sf(inția) ta de pe acele informații vei trimite tot după titulele formularului despre toate școalele din tot Protopopiatul în tot anul, până la sfîrșitul lui Aprilie la Direcția școalelor conspectul particulariu, ca să pociu și eu împlini sunetul Prea M(îlostivului) Decret Crăesc din 19 Decem(brie) 1838 Nr. curent 5038 eșit și prin Mi(lostivul) Decret Guber(nial) din 7 Ianuar(ie) a.c. Nr. Guber(nial) 692 scris Exțelenții sale D. Ep(isc)op al Ardealului ca supremului Director a tuturor școalelor catolicești trimis, de acolo Slc. Inspectorat acelor

mărite școale împărțit și de aici în urmă mie cu acel adaos trimis ca să port grijă a să împlini înțelesul Prea naltelor porunci în pomenitul Prea Mil(ostiv) Decret Crăesc cuprinse și general conspectul la vremea sa nezmintită să-l așterni unde să cuvine. Deci fiindcă în rubrica unde să spune ce să învață să pomenește și despre tâlcuirea Evangheliilor și în altele mai încolo să cere numărul Pruncilor și a Pruncelor buni de umblat în Școale, câți feciori și fete umblă și câți nu umblă ? Iarăș deregătoricește te poftesc pe Sf(inția) ta ca să îndatorez și pre Preoții subordinați atâta aceasta de doao ori în săptămână a împlini odată Evanghelia, de altădată Apostolul Duminecii și al sărbătorilor a le ceti pruncilor în școală și a le tâlcui precum sub Nro. E(pisco)pesc 712 din 7 noemv(rie) 1820 li sau fost mai poruncit ca să învețe pre tinerime Dogmă și Moral și să cerceteze școala de 2 (ori) în săptămână sub pedeapsa lipirii de Preoție, orânduindu-te Sf(inția) ta privighetoriu ca să arăți pre cei neîmplinitori aceluiași Prea luminat spre canonire; cât și numărul Pruncilor și a Pruncelor, harnici de școală și umblători și de umblătura în școală însemnând și pricina pentru ce nu umblă ? că doară le sunt părinții săraci de nu au ce ce-i îmbrăca și încălța nici pre ce le cumpăra cărțile trebuincioasă și Dascălului nu pot plăti simbria sau alte pricini sânt ? Mai încolo, nemerind tocma acum un Mil(ostiv) Decret Guber(nial) din 22 Decem(brie) 1838 Nro. Guber(nial) 13 275 eșit, la Nro. E(pisco)pesc 68 a.c. așăzat într-acolo sunătoriu, ca toate fețele bisericești să să strângă a scrie toate trebile lor și popii Protocelele tot cu slove latinești sau ungurești, cu provocare la țirculariul de sub Nro. Direcții din 8 febr(uarie) 1838 și la celelalte țirculare în același subnumăr lor înșirate de nou din strânsă datorie te poftesc ca nu numai pre Dascălii și cantorii carii încă nu știu desăvârșit cu slove latinești și ungurești ceti și scrie, spre ași putea face Extracturile și ași scrie toate trebile cu acest feliu de slove, dară încă și pre Diacii carii cugetă a păși la

treapta Preoției , Dascălii și Cantorii, la cursul de 6 săptămâni a-
i îndrepta , ca aceea și alte învățături lor de lipsă neînconjurat a
le ști , sieși ași însuși și dascălilor carii nu-și împlinesc slujba să
le vestești că de aici încolo vor fi șterși de tot din numărul
Dascălilor și mai pre urmă având Direcția școalelor pentru
isprăvirea unui planum tocmai de lipsă a ști: 1mo. în ce sat să
află școală făcută pe locul Eclejii, în care sat ar fi loc bisericesc,
de a să putea ridica școala și în care sat lăcuiește Dascălul pre
moșie domnească după care trebe să facă slujbă domnească cu
carul și cu mâinile și câte zile în săptămână ? 2do. Oare când s-
ar milostivi Domnii Posesori a îngădui pre Dascălul să
plătească aceia slujbă cu tacșe (taxă n.n.) de un galben sau și
doi pre an, voire-ar Dascălul a plăti aceia tacșă ca fiind scutit de
slujba domnească să poată pe copii a-i învăța ? 3io. În satele
unde locuiescu rumânii mestecați cu ungurii, papistași și calvini,
sau sași, Dascălii acelor nații ce plată au ? în moșie de arat, în
fân sau în bucate și cine le dă acea simbria Domnii Posesori sau
Părinții copiilor? Și lemnele cuviincioase pentru încălzirea
școalei de unde le capătă ? Pre unde sânt băi (mine n.n.) de
unde capătă Dascălii altor nații simbria, de la oamenii ce să țin
de religia lor sau și oamenii noștri lucrători în băi dau din plata
lor și cam câți oameni, adecă: mai mulți de-ai noștri au mai
mulți de-ai lor ? Așa te poftesc pe Sf(inția) ta aceea iar din
deregătorie toate aceste îndeosăbit iar ticulariu conșpect de cel
ce vine să fie după formulariul împărțășit, a le însemna și dacă
nu mai curând măcar cu sfârșitul lui Aprilie a.c. încoace a le
trimite. Pre lângă care sânt

A Sf(inției) Tale

bun

voitoriu

Sibiu,

13

febr(uarie)

1839

Moise Fulea

Director

(A. B. M. S. – M – nr. 62)

16. Moise Fulea către protopopul Iosif Ighian

Dascălii să alcătuiască și să-i ducă la Duminica Tomii Extractul și Formularul referitoare la situația școlilor. Dascălii să-i învețe pe copiii și apoi să-i examineze.

Cinstite Părinte Protopoape

Precum se arată toamna aceasta de patroană într-o parte cruțării chiertuielilor pentru notrețu vitelor nevoind a ne cerceta mai de vreme cu stratul cel alb, cu carele acopere tot ce iaste sub ceriu, așa de ceialaltă parte este păgubitoare întru hrănirea sufletelor tinerilor cu învățătura, căci românii noștri numai atunci își trimite pruncii la învățătură când să află pământul acoperit cu zăpadă. Deci de să și vede purtarea de grijă a Ziditoriului cătră zidirile sale cu această plăcută toamnă, totuși ca și noi, pentru aceea mare milă spre noi întinsă să nu ne arătăm nemulțămitori, ci mulțămitori, mijlocind cu pruncii să meargă la școală unde vor învăța a mulțami lui Dumnezeu pentru darurile primite. Din deregătorie te poftesc pre sfinția ta ca prin săbordinații Preoți cu toată râvna să faci rânduială a să întemeia școalele în protopopiatul Sfinții tale ; pre Dascăli să-i îndreptezi a scrie toți pruncii și pruncele de la 5 ani până la 15 la vremea să să facă Examenul și pre Dumineca Tomii să aducă Extractul și Formularul după cel împărțășit, carele arată toată starea fieștecărei școale, de către parohul locului iscălite, însemnând numărul pruncilor și al pruncelor preste tot, apoi dintru aceștia câți au umblat feciori și fete și câți n-au umblat, arătând și pricina pentru care n-au umblat. Pre părinții cei îndărătnici să-i arfate Parohii și Dascălii locurilor Inspectori și Solgăbirae spre a-i pedepsi după sunetul prea milostivului Reșcript împărătesc.

Și pre Dascălii cei leneși carii nu vor sta cu strădanie de copii a-i învăța preste tot cursul, nu vor da Examenul poruncit, Extractul și Formulariul nu le vor aduce la vremea sa, să ni-i arăți cu numele, ca după înțelesul milostivului Decret Crăescu din 11 martie 1841 Nro 7235 să-i lipsesc din slujbă. Cu care sânt

Al Sfinții tale bun
voitoriu
Sibiu la 27 octombrie 1841
Moise Fulea

Director

N.B. Eu te poftesc pe Domnia ta ca neîngreunat să-mi deslușești din ce pricină nu să trimite de la școala Ofănbăii Extract la Direcție despre învățătura copiilor ?

M.

Fulea

Director

(A. B. M. S. – M – nr. 67)

17. Moise Fulea către protopopul Iosif Ighian

Cere să i se explice de ce dascălii din localitățile amintite în circulară nu i-au trimis datele necesare alcătuirii „General Conspectului Școalelor”

Cinstite Domnule Protopoape

Din circularele în anii trecuți Domn(iei) Tale împărtășite vei fi bine voit a vedea precum pentru facerea Statisticii pre sama Prea Înălțatului Împărat în tot anul să pofteste a să ști numărul Pruncilor și a Pruncelor harnici de școală de la 5 ani până la 13 și numărul acelor Prunci și Prunce care umblă în școală și măcar

că te-am fost poftit pre Dom(nia) ta ca să mijlocești prin Dascăli a să scrie acel număr al Pruncilor și a Pruncelor de la 5 până la 13 din casă în casă și apoi din aceia câți prunci și câte prunce umblă în școală și câți și câte nu umblă în școală arătându-să și pricina pentru care nu umblă, după cum arată formulariul ce s-au tipărit pentru acea treabă. Și Dom(nu)le încă s-au trimis unul, tot eu după acel formulariu n-am căpătat de la Dom(nia) ta nici o înștiințare , nici vreo înșămnare că din ce pricină nu să poate acea Prea Înaltă poruncă împlini. Deci fiindcă stau în loc cu încheierea General Conspectului Școalelor din pricină că de la Abrudbanea, Abrudfalva, Gura Albacului, Gura Negrii, Ofenbanea, Zlatna, nu s-au trimis înșămnare după formularul împărțit. Așa poftesc pre Dom(nia) ta din deregătorie ca să bine voiești a lăsa pre Dascălii din zisele sate și orașe a înșămna numărul Pruncilor și al Pruncelor ș.c. și toate pre cum arată rubricile în formulariul tipărit și aceasta în tot anul să poruncești Dascălilor să îplinească și pre vremea viitoare însă de cumva iaste vreo pricină pentru care să nu să poată împlini de către Dom(nia) Ta prin Dascăli, aceasta nu-i porunca mea ci chiar a Curții, să faci bine să mi-o descoperi cât mai în grabă ca pre altă cale să îplinească această Prea Înaltă Poruncă. Lângă care, cu cuviincioasă cinstire, sânt

Al	Î(nalt)	Domnii	tale
bun voitoriu			
Sibiu	22	iunie	1842
Moise Fulea			

Director

(A. B. M. S –M –nr. 69)

Împărțind eu la mai mulți Protopopi de-ai noștri Tâlcuirea Evangheliilor Duminecilor și a Sărbătorilor de preste an, fieștecărui atâtea dărabe pre câte sate are în Protopopiatul său,

aşa socotind că în Protop(opiatul) Domniei tale nu sânt bisericile
aşa de sărace cât să nu poată plăti 6 f. 15 hârtii pentru un
exemplar, am fost scris jineremiu (ginerelui meu n.n.)
fişcalului, ca să înştiinţeze Domniei tale: nu-i binevoi a primi
pentru toată biserica un exemplar din pomenita Tâlcuire a
Evangheliilor ? La care mi-au răspuns: că ai binevoit aţi
descoperi cugetul ca să trimiţ vro 10 au 11 exemplare , pentru
această bunăvoire a Domniei Tale şi eu mulţănesc, dar numai
pentru atâta a face deosibit ferşlag de la bisericile şi apoi să le
salte iarăşi în deosibit fărşlag a le trimite în altă parte, vine prea
cu mare cheltuială şi învâluială, şi aşe de nu vei bine voi a
porunci ca să trimiţi 48 de dăraabe pentru fieştecarele sat câte
unu, nu le voi putea despărţi de cătră olaltă din pricina în sus
arătată. Î. Domnule ! Căţile la Preoţii noştri în mână date sânt ca
gunoiul în pământul arat, carele apoi mai bun rod dă, dară ce zic
eu : Minte Preoţilor noştri îi numai zdurcăită cu învăţătura şi
tocmai cu atâta mai vârtos s-ar cădea să li se mai deschidă o
carte în mână ca cetind întrînsa să li să are înţălegerea din care
apoi să se semene cu înţeles cuvântul lui Dumnezeu în popor.
Multe învăţături dogmaticeşti şi moraliceşti vor zice Preoţii
noştri din pomenita carte şi a sa dulceaţă duhovnicească va trece
cu cei ce o vor primi în viaţa a vecinică fericită. Cartea este bine
legată , cu spinare de piele.

M. Fulea

Director

(A. B. M. S. –M – nr. 70) – este un adaos la circulara din 22
iunie 1843 , scris în continuarea acesteia, pe pagina a doua.

18. Moise Fulea către protopopul Iosif Ighian al Zlatnei

Dascălii să aducă Extractul și formulariul cu cei care frecventează școala , la Duminica Tomii. În duminicile Postului Crăciunului, preoții să citească didahiile despre creșterea pruncilor pentru ca „mai cu căldură a și-i trimită la învățatură”.

Cinstite Părinte Protopoape !

Din aici închisa înștiințare vei binevoi Sfinția Ta a vedea ce vine de a să urma cu dânsa ? Însă cu acest prilej cu provocație la Cerculariu din a.t, cu numărul dir. 274 semnat din deregătorie te poftesc pre Sfinția Ta ca să porți grijă prin subordinații Preoți a să îndemna Părinții ca să-și trimită pruncii preste toată iarna la învățatură și să plătească Dascălilor simbria cuviincioasă, preoții să cerceteze școala de 2 ori pe săptămână, să vadă cum să străduiesc Dascălii cu învățatura copiilor și pruncii merg bărbătește la școală ? Și de să vor afla Părinți îndărătnici carele nu vor ași trimită pre pruncuții săi la învățatură, să-i arete la Domnul solgăbirău și inșpectori locurilor că după sunetul Prea mil(ostivului) reșcript împărătesc din 10 mai 1816 No Curții 1281 și a mil(ostivului) Decret Crăesc din 11 martie 1841 Nr. Gub. 7235 eșite, după Preoți Domniile sale sânt orânduți purtători de grijă preste școale, Pre Dascăli să-i îndatorezi pre Duminica Tomii a aduce la Sfinția Ta Extractul și formulariul însămând în rubrică la locul său numărul Pruncilor și a Pruncelor de la 5 ani în sus până la 13, harnici de școală și iarăși în rubrica la locul său numărul feciorilor și a fetelor care au umblat în școală dând pentru cei ce n-au umblat în școală pricina înainte apoi Sf(inția) Ta vei bine voi a le trimite încoace ca până acum ca să nu fiu silit eu și Sf(inția) Ta tot de câte doă ori a scrie în treaba aceasta. Dară pre Dascălii carii nu-și vor împlini slujba să-i lipsești dintrânsa și alți Dieci să recomandăluiești

încoace spre a să aşăza în locul leneşilor şi să nu-ţi pregeţi a porunci subordinaţilor preoţi ca în Duminecile Postului Crăciunului în loc de Predică şi Cazanie să cetească Didahiile despre creşterea pruncilor ca auzind părinţii datoria cu care sânt din fire legaţi cătră născuţii lor a-i creşte creştineşte şi a-i învăţa, doară să îndeamnă mai cu căldură a şi-i trimite la învăţătură. Lângă care sânt

Al Sfinţii Tale	bun
voitoriu	
Sibiu, 21 octom(brie) 1842	Moise
Fulea	
	Director

(A. B. M. S. – M – nr. 71)

19. Moise Fulea către protopopul Iosif Ighian al Zlatnei

Să i se trimită „Conspectul particular după formulariul cel cu slove latineşti”, pentru a putea completa Conspectul General . Să i se trimită banii pentru Evangheliile comandate de preoţi, aflate sub tipar. Recomandă protopopului şi bisericilor parohiale să îşi confecţioneze peceţi, angajându-se să intermedieze acest fapt.

Cinstite Părinte Protopoape

De vreme ce iarna trecută au fost hotărât-o Dumnezeu mai toată fără zăpadă şi căldură şi tocma pentru că au fost așa uşoară, cea mai mare parte din creştinii noştri nu ş-au trimis pruncii la şcoală, de preste cap mahnit am trebuit să las în Conspectul General, care în tot anul să aşterne la Prea Înălţata Curte, rubricile în care să însămnează prunci şi pruncile, carii umblă în şcoală goale şi nu mă poci mira destul de neamul nostru, cum nu bagă seama ce fac alte naţii cu noi vecine cu

pruncii lor ? și cum îi deprind întru învățătura Crediinții și a Năravurilor bune ? Așa aducând aminte sfinții tale cele de sub No Dir. 268 1842 în rândul școalelor și Dascăliilor scrise, din Deregătorie te poftesc pre Sf(inția) Ta ca întemeiat în Preanaltele porunci în treaba școalelor eșite, să îndatorezi pre subordinați Preoți cu toată râvna a îndemna pre Poporeni săi ca să-și trimită pruncii preste toată iarna la școală și pre Dascălii care nu vor fi străduitori întru ținerea școalei și facerea examenului la vremea hotărâtă , numaidecât să-i lipsești din slujbă, îndreptând alți Dieci încoace spre examinăluire și întărire și pre unde nu sânt Dască(li) să îndatorezi Sf(inția) Ta pre Cantori a învășa copii dacă nu mai mult, măcar numai rugăciunile, iar pre Dum(inica) Tomii să nu pregeți Sfinția Ta a trimite încoace Conspectul particular după formulariul cel cu slove latinești cel (care n.n.) mai din nainte s-au împărțășit Sfinții Tale. Cu acest prilej aduc Sf(inției) Tale aminte ca să trimiți banii prenumerației pentru Evanghelie, că s-au început a să tipări și acum încă să vor priimi Prednumeranții cu prețul înștiințat, iar mai târziu nu și aceasta să și Sf(inția) Ta că mai multe Evanghelii decât sânt Pronumeranți nu să vor tipări ,că nu voiește tipograful ași băga bani să zacă cu anii întrînsele fără nice o camătă închiși. Dacă vei vedea Sf(inția) Ta ce tipari curat este în Evanghelie știu că te nevoiești pentru ce nu ai fost mai cu osârdie a să prenumera toți Preoții, vor mai trece 50 sau doară și 100 de ani până se va mai tipări Evanghelii. Mai pre urmă mai bine de 2 ani în nenumărate rânduri au venit un jidov la mine, arătându-mi pecețile ce el pre seama a mai multe Episcopii, Protop(opiate) și Biserici din toată Monarhia Preainălțatului nostru Împărat și la Popistași (catolici n.n.) și la unguri, ca și rumâni neuniți și uniți din Țara ungurească, Bănat și din Ardeal le-au săpat, arătându-mi și însemnări de la mai multe locuri cu ce preț au făcut un pecelnic , în ce o a săpat. Cele pentru Episcopi cu câte 15 fl., pentru Protop. Cu câte 12 fl., iar pentru

Biserici cu câte 10 fl. În bani de hârtie. Pre pecetul Episcopilor și al Protopopilor au săpat în mijloc ce i s-au arătat de la fieștecarele, iar împrejur *Sigillum Episcopatus Non Unitorum Aradinensis* și altele. Pre al Protopopilor *Sigillum Diaconatus D.Unitorum Lugosiensis* și altele și pentru Biserici împrejur *Sigillum Ecclesia D. Unita Farșet, Mehadia* și în mijloc hramul fieștecărei Biserici. Și tot cu aceia m-am apărat că Prot(opopiatele) și Bisericile noastre sânt sărace, nu pot plăti atâta. Acum iar au venit pre capul meu și au descoperit prețul cel mai de pre urmă. Pentru pecetul unui Protopopiat, carele trebuie să fie mai mare 9 f, iar pentru cel pre sama unei Biserici 6 f. în bani de hârtie în ceoas (sic !) săpat. De vei avea Sfin(ția) Ta dorire pre sama Protopopiatului și Preoții pre sama Bisericilor a vă câștiga Pecelnice ca când veți da vreo scrisoare din deregătorie să să poată pune pecelnicul Bisericii, care este mai cu cuvînță și mai de crezut. Așa strânge Sfinția ta bani precum mai sus am arătat și îi trimite încoace împreună cu numele satului și a hramului și anume de te poștești a ți se săpa pe pecetul Protop(opiatului) și eu voi purta grijă și voi trimite pecelnicele în mâna Sf(inției) Tale la vremea sa gata însă să înștiințezi Sf(inția) Ta cât mai în grabă încoace ca să poci spune săpătorului să gate pecețile spre a le putea săpa îndată cât vor sosi bani aici. Lângă care sânt

Al		Sfinții	Tale
bun voitori			
Sibiu,	30	septem(brie)	1843
Moise Fulea			

Director

(A. B. M. S. – M – nr. 72)

20. Moise Fulea către protopopul Iosif Ighian

Îndemnuri către protopopi pentru a veghea ca să fie alcătuite și trimise la Direcție Extracturile și Informațiile despre școli. Preoții să-i sfătuiască pe părinți să-și trimită pruncii și în școlile nemțești și ungurești, pentru a cunoaște și acele limbi.

Csinstite Perinte Protopoape

Vezind Directzia Schoalelor din Extrakturile și Formularele kursului trecut înkoatse despre sporiul și învetzetură Pruntsilor și a Pruntselor trimise, prekum foarte mik numer de Pruntsi, iar de Pruntse tokma de tot nesokotit au keutat schoala în iarna trekute, de kare retetsire a Niamului nostru nu me pot destul mira, mai vîrtros ke fiind noi Români înkundsuratzi de alte Natzii, kare pe Pruntsi și Pruntsele lor ei invatze Karte și ku totzi adeke ku mitsi ku mari, ku betrini ku tineri laude pe dumnezeu din Karte in Biserike și akase și asa atselia Natzii sunt și mai blagoslovite de Dumnezeu ka noi- „Dupe vrednitsie împarte Dumnezeu Oamenilor Darurile sale” - De kumva nu se loveste zisa S(fintei) Scripturi ku Niamul nostru: „ka vezind să nu vaze și auzind se nu intzeliage”. Poate doare ke in parte și din Invetzetori lui Israil iaste pedeke de nu merdse Numer mai mare de Pruntsi și de Pruntse la Schoale, kă nu-si îndiamne ku diadinsul pe Poporeni sei la atsia fapte sfinte și de kepetenie și nu tsertsetiaze Schoalele și pre Daskali se se poate inkredintza despre mergeria innainte sau nesporirea în Invetzeturi, înse în parte sunt și Daskali lenes, ke nu au rivne a învetza kopii și Perintzi tokma nesocotit scumpi ke nitse atsia putzintike Plate nu voesk a o pleti Daskalului; pentru ori tse Dobitok pletesk Gridsitoriului numai kind iaste a pleti pentru Invetyetura Pruntsilor, atunsi se vaere ke nau de unde ? Detsi dake ku Provokatzie la priamilostivele Orînduieli Inperetesti și Gubernialitsesti din 10 mai 1816 nr. Kurtzi 1281 și sub 18 iulie

1816 No Gubernii 5806 esite, prin prialuminat Scaun Eppiskopesk sub No Epp. 611-1816 tuturor vestite; si iares sub 24 December 1821 Nr. Gubr. 6423 sub 23 Februar 1822 Nr. Epp. 112; si iares sub 24 November 1819 No. Gubr. 10810; prin Cirkulare sub 24 December 1819 No. Epp. 758 si iaresi prin altul din 14 August 1820 No. Kurți 2715 eşit și prin prialuminatul Scaun Eppiskopesk sub 7 November 1820 No Epp. 712 și mai pre urme prin alt prialuminat Dekret Kreesc de Kurte din 14 mai 1840 No. Kurtzi 1922 și Î.K. Gubn. Sub 11 martie 1841 Nr. Gubr. 7235 trimis și mie prin Excelentia Sa Puspokul Katholitsilor sub Nr. sen. 106 – 1841 impertesit, esite si de ketre prialuminatul Scaun Episkopesk tuturor Protopopilor si prin sfintziile voastre Parochilor Lokurilor vestite, prin care Parochi Lokurilor sunt orinduitzi preste Schoale tsei mai de aproape inspektori si a purta gridse de merdseria Pruntsilor in Schoale, se dodseniaskes pre Perintzi asi trimite Fetsori si fetele peste toate Iarna la Invetzeture iare pe tsei inderevnitsi Perintzi sei arete D. D. Solgebirae si Inspektori ai lokurilor spre pedepsire; fieste kare Preot se tsertseteze Schoala satului de 2 ori in septemine si se invetze pe Kopii Dogme și Moral din Evanghelia si Apostolul Duminetsilor si a Serbetorilor si karele se va lenevi a inplini atseste Sludsbe, se se pedepseaske din Deregetorie; te pofteste atsaste Direktie pe Sfintzia ta, ka se indatorezi pe sie subordinatzi Preotzi a purta gridse pentru inplinirea tselor poruntsite si de atsaste sfinte dettorie, kare trebue se fie tsia mai intie in Peptul feste kerui Preot, se nusi uite tsi se sfetuiaske pe Poporeni sei asi mîna Pruntsi nu numai in Schoala noastre, dare pre unde iaste modru, si sunt Schoale Nemtzești si Ungurești ke noi avem lipse a sti si atselia Limbi. Perintzi se nu se inderevnitsaske a pleti Daskalului atsia putzintike Plate in bukate sau in bani, pe kum le va veni mai bine sau mai usor. La Dumineca Thomi se se trimitze la Direktzie Informatziile si Extrakturile Daskalilor. Si Daskelilor

se se amerintze ke de nu vor pezi Scoala ku rivna kuviintsoase,
se poate areta la Examen bun spori, se vor lipsi din Sludsbe.

In care sunt

Al Sfintzii tale bun

voitoriu

Sibiu, in 1a Decembris 1845

Moyses Fule

Director

(A. B. M. S. – M – nr. 75)

21. Moise Fulea către protopopul Iosif Ighian al Zlatnei

Să se ia măsurile cuvenite pentru ca părinții să își trimită pruncii la școală, atât iarna cât și vara. Părinții săraci să nu plătească pentru copii pe care îi trimit la școală. Să se trimită la Direcție extractele și formularele cerute anual.

Tsintite Domnule Protopoape

Begenduse la Preanaltul lok din General Conspectul tuturor scoalelor noastre pre anul trecut 1845 consignat, acolo asternut de same, precum multzi perintzi din enderetrnitsie, iare uni den seretsie nusi trimit prunsi si prunsele la envetzeture si nu pletesc daskelilor simbria kuviintsoase, asa prin Preamilos. Dek. Din 22 Aprilie. A.c. Nro Curți 396 esit sau rescris Ennetratului K. Gubernium. Acest Ennetrat sub 15 Iunie a.c. No Guber. 7272 atsaste preanalte Porunce au Intimato Exellentii Sale Domnului Episcop al Catholitsilor ka supremului Director al tuturor scoalelor din Ardeal, iare Exellentia sa Domnului Inspector al Scoalelor Normalitsesti si Dom. Inspector mie mi au vestito ca pre aqueaste Directie enketui pentru perintzi tsei enderetrnitsi kari nu voiesc asi trimite prunsi la Scoale, entracolo sei endreptezi ka se fake renduiale dupe entzelesul

preamilo(stivului) rescript Emper. Din 10 Maiu 1816 nro Curți 1281 esit si supt 24 Decem. 1821 Nr. Gub. 6423 tuturor tistiilor Politicesesti din Ardeal spre strensa emplinire e publicat; a se dpzseni Perinti Pruntsilor prin kuviitsosi Parochi mai de multeori asi trimite pruntsi si pruntsele de la 5 ani pene la 13 en scoale ka se envetze Religie si neravuri bune, si de nu vor respunde dozsenelor Parochilor, Parochi se fie datori dupe sunetul mai sus pomenitului preamilos. Rescript a arăta pre tsei enderednitsi Domnilor lokurilor solgebirae si Inspectori spre pedepsire cu en aquelasi Prea Milostiv Rescript ensemnatul canon si fiesteqarele perinte se fie dator a pleti Dascalului pentru envetzetura kopilului seu iare de la tsei de tot seratsi se nu se iaie nitse o plate tsi se li se envetze kopii si fere plate, si dake Parochi locurilor ku areterile la Tisturile Polititsesti nu vor folosi nimic apoi si prin Protopopi cuviintsosi se fake tserkare a se indrepta atsa pedeka mult păgubitoare neamului nostru si dake nitsi vasa Protopopilor nu va pleka, pre tistiile polititsesti a ne da mene de azsutor, en urme Domni Protopopi se arate si Direcții scoalelor specificatia Perintilor enka si de aitsi se se mizslotsaske la Preanaltele lokuri endereptarea atsestora. Detsi dare ka se se poate fatse Preanaltei Poruncsi destul, ku adutserea aminte de Circulariul din 1 Decem(brie) 1845 cu Nr. Direcții 339 semnat, en kare sent pomenite toate preanaltele orendueli, kare endatoreaze pe Preoti ase grizse se aibă enprezsurul scoalelor si dake se vor lenevi en partea atseia ku tse kanon le amerintze din deregătorie te poftesc pre Domnia ta ka se nutzi predseci prin subordinatzi Preoti a purta grizse de merdserea pruncilor preste tot cursul de iarne si de vare en scoale iare pe unde nu se poate si en tsel de vară tzinea scoale, mekar numai protsetania si Cathechizatia se se fake cu pruntsi si cu pruntsele Dumineca si Serbetoarea si Daskelilor enke se li se vesteasce akum mai pre urme ke de nu se vor sili a ținea scoale si nu vor fatse extracturile poruncsite si formularele de Parochi

locurilor iskelite la vremea sa nu le vor dutse la Protopopi
cuviiintrosi spre a le asterne pre Dumineca Thomii encoatse din
sluzsba Daskelii de tot se vor lipsi ku kare saent

Al Domnii tale

de

binevoitoriu

Sibiu 1 october 1846

Moise

Fulea

Director

(A. B. M. S. – M – nr. 76)

Circulara protopopului Moise Fulea din 7 iunie 1823

B) Documente referitoare la Moise Fulea

**1. Scrisoarea lui Moise Fulea către episcopul Andrei Șaguna
Moise Fulea îi solicită episcopului Andrei Șaguna o
caracterizare a activității pe care a depus-o ca director și
protopop, de la venirea ierarhului la cârma episcopiei
ortodoxe transilvănene.**

Fiindcă Comitiva cu alăturatul Decret Gubernialu mi s-au transmis fără iscălitura Ecselenții Tale, așa îndrăznesc cu preasmerită reverință a o reîntoarce spre a se iscăli de cătră ecselenția Ta. Cu această ocasiune îndrăznesc a repeți jalnica mea rogare ce eri către Preastrălucita fața Ecselenției Tale am făcut-o ca părintește să te înduri a-mi împărtăși cerutul Document ce mi l-ai și promis a mi-l escpeda, despre purtarea mea în ofițiu Directorii și a Protopopii de când te-au adus Dumnezeu în mijlocul nostru ca Cap și Ocârmuitor Clerului. Îndurate Ecselenția Ta a mă ajuta, atârând tot sfârșitul bun și mângăerea mea singur de la bunătate Ecselenției Tale să nu suspin acum la bătrânețe că ar fi și păcat după strădania de 40 de ani ca Director, în 24 ani cu salariu anuale de 160 fmr. Ținând din acel mic cvantum Arhivum, acoperind scripturistica și ducând corespondență cu toate Deregătoriile politice din Ardeal, ba până la a. 1832 plătind și speșele Postelor ca să pociu face progresul dorit în trebile Școalelor înțelese stări împrejur de atunci și numai la a. 1837 ni s-au aplazidat încă 240 fml. de sau

făcut 400 f. salariu întreg și ca Profesor Candidaților de Teologie am slujit 35 de ani, când acum Profesorul ce slujește în capela episcopoească și învață pre Candidații de Teologie Cântările are simbrie anuală 300 f.m.r. și 2le Professore, carele predează aritmetica și dreapta scrisoare mai adăogându-i-se și Geografia are cvartir gratis și 200 f.m.r. salariu anual care simbrie era odată concentrate în unine (sic !) spre folosul Clerului numai pre lângă cvartir fără nice o plată. Nu te uita Ecselenția Ta trăgând de la mine să cruți fundațiile clerului, că dacă au meritat Bădilă, Panovici și alți Protopopi și Preoți a să împărtăși din Fundația Ferdinandială cu toată dreptatea mă socotesc că și eu voi fi meritat a mi să apladiza deci jumătate și jumătate din fondul sidocsii sau din Fundația Mogaiana și așa s-ar împlina penzia de 400 f.m.r. întreagă ca să mă pociu 2. în zile câtu mă va ținea Dumnezeu cu viața, mângăia și ajuta în lipsele și slăbiciunile bătrânețelor mele și să pociu cu față veasălă înălța rugăciunile mele cele de toate zilele cătră ceriu, pentru statornica Ecselenției Tale sănătate și lungimea vieții până la-ncetarea-n cele bătrânețe, dară nu nemângăiat să lăcrămez și să suspin. Că Dumnezeu ascultă rugăciunile celor drepți precum am fost până acum mulțămitoriu și recunoscătoriu Ecselenției Tale și în viitoriu tot acela mă voi arăta. După mare preasmerită rugăminte așteptând părintească mângăiare pentru tot, cu profund respect rămân

Al Ecselenției Tale			Prea
plecat serv			
Sibi,	27	oct(ombrie)	1853
Moise Fulea			

Protopop

(A. B. M. S. – Ș – nr. 919)

2. Răspunsul episcopului Andrei Șaguna la scrisoarea lui Moise Fulea

Sibiu 28 oct(ombrie) 1853

Nr. prez. 308. 1853 dtto. 28 oct(ombrie)

s-au scris Păr(intelui) Protopop Moise Fulea că i se trimite atestatul cerut

La cererea Prea Cinstiei Sale Părintelui Protopop al Sibiului al II și Directorului Școalelor greco – răsăritene în Ardeal, Moise Fulea, adeveresc că pe suslăudatul Părinte Protopop de când sânt eu în Eparhia aceasta, adică de la 1846 luna lui septembrie până astăzi, îl cunosc de un bărbat cu frica lui Dumnezeu și cu însușiri preoțești vrednice de laudă. Ca Protopop și Directoriu cu strădanie exemplare și cu râvnă și ca fostu Profesor în Seminaru asișderea cu strădanie neobosită așa încât Prea Cinstia Sa au meritat totdeauna mulțumita mea cu purtarea sa.

(A. B. M. S. – Ș – nr. 920)

3. Hotărârea prin care Andrei Șaguna l-a numit pe Moise Fulea duhovnic al „clericilor” de la Seminarul sibian

Nr. Praez. 271/ 854

P(ărintelui) Protopop al Tract(ului) Sibiu II Moisi Fulea

Sibiu în 25 iuliu 1854

Prin aceasta denumescu pe Prea Cinstia Ta de Duhovnicu clericilor și mai alesu al acelora carii se sfințescu de Preoți, cărora le vei da și o adeverință despre făcuta mărturisie. Formularele acelor adeverințe le voiu tipări și apoi le voiu împărtași Prea Cinstiei Tale. Fiește care clericu, cel ce se va sfinți, pre lângă onorariul ce se cuvine Duhovnicului va plăti 6

fr. em. pentru formulariul tipărit de adeverință, despre care Prea Cinstia Ta vei duce socoteală și banii îi vei administra Direcțiunei tipografiei diecezane

(A. B. M. S. – Ș – nr. 973)

**4. Scrisoarea lui Moise Fulea către episcopul Andrei Șaguna
Îi mulțumește episcopului pentru numirea făcută și
promite că se va strădui să îndeplinească îndatoririle ce îi
revin ca duhovnic.**

Milostivindu-te Excelenția Ta prin părinteasca orânduială mie supt Praez. 271 a.c. împărtășită a mă denumi de Duhovnic Clericilor și mai ales a acelor carii să sfințesc de Preoți așa cu preasmerită supunere și mulțămire mă cunoscă îndatorat a primi înalta Excelenției Tale grijie și însărcinare, cu care ai aflat Excelenția Ta la mine încreaderea care să cuvine unui Dudovnic adevărat. Eu mă voiu strădui din toate puterile a corespunde scopului acestui obiect, dând frâiele duhovnicești în divanul ispovedanii învățăturile și dojeneala cuviincioase în Sf(intele) canoane și prea naltele porunci împărtășite întemeiate, ca și aici înaintea Excelenției Tale și dincolo de groapă a Dreptului judecătoai să putem da sama de isprăvnicia noastră. Cu profundă reverință rămânând

Al Excelenției Tale
serv
Sibiu 25 iulie 1854
Fulea

preaplecat

Moisi

Protopop

(A. B. M. S. – Ș – nr. 962)

5. Moise Fulea către Episcopul Andrei Șaguna

Cere lămuriri legate de oprirea salariului său de director al școlilor

Exceleția Ta
Prealuminate și Preasfințite Doamne Episcoape
Doamne Preamilostive

Trimițând în 2 n.î. Iulie a.c. la Î. R. Cașă Cvietanția pentru primirea salariului meu directoral pre luna lui iunie a.c. Lăudata Cașă mi-au trimis cvietanția îndărăpt cu aceala Extrasu că plata mea este oprită. Așteptând până acum în 12 iulie nou a.c. doară voiu primi vreo înștiințare în ce chip de unde și pentru ce mi s-au oprit plata ? Și în zadar nestiind eu că această oprire s-ar fi (în)tâmplat cu știrea și cu voirea Excelenței Tale. Știindu-l Excelenția Ta m-ai asigurat atât în scris cât și cu gura că voești a-mi îndulci zilele bătrâneților mele și rog cu umilință să te înduri a-mi face și mie cunoscut în ce chip au urmat oprirea salariului meu și deodată încât ar fi cu puțință a mijloci Resignatia leafei mele sau a-mi da părințească înbiație ce cale aș avea ca să-m redobâdesc acel salarium, care mie după legile canonicești fără nice o pricină nu ni s-ar putea denega. Cu prea adâncă smerenie rămânând

Al Excelenței Tale
serv

Prea plecat

Sibiu 12 iulie/30 iulie 1856
Fulea

Moisi

Director

(A. B. M. S. – Ș – nr. 1154)

6. Răspunsul episcopului Andrei Șaguna către Moise Fulea

Fulea protop.
Nr. pr. 172. 1856

Am ați răspunde că leafa obicinuită de Director s-au oprit în urma resignației făcute. Acum se așteaptă răspunsul Înalțului Ministeriu și apoi penzia ți se va da afară de la zioa aceea, de la care au încetat leafa; prin urmare Prea Cinstia Ta nu vei perde nici un creițar.

Sibiu 30 iunie 1856.

C) Indice de localități și de nume ce apar în circularele lui Moise Fulea

- **Abrudbanea** – azi Abrud , 1837 (A.B.M.S – M – nr. 49), 1838 (A.B.M.S – M – nr. 57), 1842 (A.B.M.S – M – nr. 69);

- **Abrudfalva** – azi Abrud – Sat, localitate componentă a orașului Abrud,c 1837 (A.B.M S – M – nr. 49), 1838 (A.B.M.S – M – nr. 69);

- **Almașu Mare** – 1826 (A.B.M.S –M – nr. 21);

- **Almașul Mic** – 1826 (A.B.M.S – M – nr.21);

- **Almașul de Mijloc** – 1826 (A.B.M.S –M –nr. 21);

- **Ampoița** – 1820 (A.B.M.S – M –nr. 4);

- **Arada** - azi cătun al localității Albac – 1829, preot Gheorghe Nicula (A.B.M.S – M –nr. 33);

- **Boroș Bucerde** – azi Bucerdea Vinoasă, 1820, preot Ioan Popa (A.B.M.S – M –nr. 2);

- **Bucium** -- 1829, preot Moise Nistea (A.B.M.S – M – nr. 33);

- **Cebea** – Țebea , 1820 (A.B.M.S – M – nr 2);

- **Cetea** – 1820 (A.B.M.S – M – nr. 4);

- **Cibu** – Cib, 1826 (A.B.M.S –M – nr. 21);

- **Crestești** – Cristești , 1820, preot Ioan Ivașcu (A.B.M.S – M –nr. 2);

- **Cricău** – 1820 (A.B.M.S – M –nr. 4);

- **Ciuruleasa** – 1829 , preot Simeon Felea (A.B.M.S – M – nr. 33), 1837 (A.B.M.S –M – nr.49), 1839 (A.B.M.S – M – nr. 57);
- **Feneș** – 1826 (A.B.M.S – M – nr 21);
- **Gârbova de Mijloc** – azi dispărută, 1820 (A.B.M.S – M – nr . 2);
- **Gârbova de Sus** – 1820,preot Dimitrie Popovici (A.B.M.S – M – nr. 2)
- **Gârbovița** – 1820 , dascăl Teodor Stanciu (A.B.M.S – M – nr , 2);
- **Gârda de Jos** – cătun al localității Scărișoara, 1829, preot Gheorghe Pinteia (A.B.M.S – M – nr. 33);
- **Gârda de Jos** – cătun al localității Scărișoara, 1829, preot Gheorghe Pașca (A.B.M.S – M – nr. 33);
- **Geoagiul de Sus** – 1820, preot Chiril Pop (A.B.M.S – M – nr. 2 și nr.4)
- **Geomal** – 1820 (A.B.M.S – M – nr. 2);
- **Gura Albacului** – cătun contopit în Albac, 1829, preot Gheorghe Podea (A.B.M.S – M – nr. 33), 1837 (A.B.M.S – M – nr. 49), 1838 (A.B.M.S – M – nr. 57), 1842 (A.B.M.S – M – nr. 69);
- **Gura Negri** – cătun contopit în localitatea Săcătura, 1837 (A.B.M.S – M – nr. 49), 1842 (A.B.M.S – M – nr. 69);
- **Ighiel** – 1820 (A.B.M.S – M – nr. 4);
- **Ighiu** – 1820 (A.B.M. S – M – nr .4);
- **Izlaz** – 1826 (A.B.M.S – M – nr. 21);
- **Lăpuș** – 1829 – cătun al localității Scărișoara, 1829, preot Nicolae Lazăr (A.B.M.S. – M – nr. 33);
- **Lăzești** – cătun al localității Scărișoara, 1829, preot Toma Dârcea (A.B.M.S – M – nr. 33);
- **Măgina** – 1820, preot Gheorghe Cristea (A.B.M.S – M – nr. 2);

- **Mămăligani** – cătun al localității Mogoș, 1820, preot Ioan Gârлуț (A.B.M.S – M – nr. 2);
- **Mermeziu** – 1826 (A.B.M.S – M – nr. 21);
- **Mesentea** – 1820 (A.B.M.S – M – nr. 4)
- **Meteș** – 1820 (A.B.M.S – M – nr. 4), 1826 (A.B.M.S – M – nr. 21);
- **Miclești** – cătun al localității Mogoș – 1820 preot Simion Popa (A.B.M.S – M – nr. 2) ; 1823, dascălul Theodor (A.B.M.S – M – nr. 13);
- **Muntari** – 1829, preot Ștefan Cozma (A.B.M.S – M – nr. 33);
- **Nădăștia** – 1826 (A.B.M.S – M – nr. 21);
- **Neagra** – 1829, preot Gheorghe Stan (A.B.M.S – M – nr. 33);
- **Ofenbanea** – azi Baia de Arieș, 1837 (A.B.M.S – M – nr. 49), 1838 (A.B.M.S – M – nr. 57), 1841 (A.B.M.S – M – nr. 67), 1842 (A.B.M.S – M – nr. 69);
- **Peliș** – cătun contopit în localitatea Sohodol, 1829, preot Petru Nariță (A.B.M.S – M – nr. 33);
- **Petringenii** – azi Pătrângenii , 1826 (A.B.M.S – M – nr. 21);
- **Poiana** – probabil Poiana Ampoiului , 1826, (A.B.M.S – M – nr. 21);
- **Poiana Făureni** – azi dispărută, 1820 (A.B.M.S – M – nr. 4);
- **Poieni** – azi Bucium Poieni, 1829, preot Theodor Nitsovicii (A.B.M.S – M – nr. 33);
- **Poieni** – azi cătun al localității Vidra, 1829, preot Gheorghe Furdui (A.B.M.S – M – nr. 33);
- **Ponor** – 1820, preot Dimitrie Popa (A.B.M.S – M – nr. 2 și nr. 4);
- **Ponorel** – azi Ponor, 1829, preot Ioan Gligor (A.B.M.S – M – nr. 33);

- **Presaca** – azi Presaca Ampoiului, 1826 (A.B.M.S – M – nr. 21);
- **Răcățau** – 1826 (A.B.M.S – M – nr. 21);
- **Râmeți**– 1820 (A.B.M.S – M – nr. 4);
- **Râmeți Crâng Bulzești** – azi dispărută, probabil un cătun contopit în localitatea Râmeți – 1820, preot Mihail Popovici (A. B.M.S – M – nr. 2);
- **Roșia Poiană** – probabil azi dispărută sau contopită cu vreuna din localitățile mai importante din apropiere, 1826 (A.B.M.S – M – nr. 21);
- **Soharu** – azi înglobat în orașul Abrud, 1829, preot Ioan Nistea (A.B.M.S – M – nr. 33), 1837- Szohar (A.B.M.S – M – nr. 49); 1838 (A.B.M.S – M – nr. 57);
- **Sohodol** – 1829, preot Grigorie Suciu (A.B.M.S – M – nr. 33);
- **Stremț** – 1820, preot Avram Muntean (A.B.M.S – M – nr. 2);
- **Șard** – 1820 (A.B.M.S – M – nr. 4);
- **Tăuți** – 1820 (A.B.M.S – M – nr. 4);
- **Târnova de Sus** – azi probabil contopită cu o altă localitate , 1820 (A.B.M.S – M – nr. 4);
- **Tibru** – 1820, preot Dimitrie Popovici (A.B.M.S – M – nr. 2 și nr. 4);
- **Trâmboaietele** – 1826 (A.B.M.S – M – nr. 21); 1829, preot Ioan Ciur (A.B.M.S – M – nr. 33);
- **Turenii Turzii** – azi Tureni, jud. Cluj, 1826 (A.B.M.S – M – nr. 21);
- **Țelna** – 1820, preot Ioan Popa (A.B.M.S – M – nr. 2);
- **Valea** – cătun al localității Bucium, 1829, preot Ioan Lucaci (A.B.M.S – M – nr. 33);
- **Valea Bărnii** – 1820, preot Gavril Berlei (A.B.M.S – M – nr. 2);

-**Valea Dosului** – azi Izvoru Ampoiului, 1826 (A.B.M.S – M – nr. 21);

-**Valea Uzi** – cătun contopit în localitatea Râmeți , 1820, preot Mihail Popovici (A.B.M.S – M – nr. 2);

-**Valea Verde** – cătun contopit în localitatea Sohodol, 1829, preot Dimitrie Neacșu (A.B.M.S – M – nr. 33);

- **Vidra de Jos** – azi Vidra, 1829, preot Grigorie Sicoe (A.B.M.S – M – nr. 33);

-**Vidra de Mijloc**- cătun al localității Vidra de Sus (Avram Iancu), 1829, preot Ioan Nicolae (A.B.M.S – M – nr. 33);

- **Vidra de Sus** – azi Avram Iancu, 1829, Preot Vasilie Poloș (A.B.M.S – M – nr. 33);

-**Zlatna** – 1826, preot Vasile Popovici, dascăl Nicolae Simtion (A.B.M.S – M – nr. 21); 1830, dascăl Ioachim Băcilă, dascăl Nicolae Sântion (A.B.M.S – M – nr. 35); 1837 (A.B.M.S – M – nr. 49), 1838 (A.B.M.S – M – nr. 57), 1842 (A.B.M. – M – nr. 69).

SUMMARY

Diac.conf.univ.dr. Pavel Cherescu

Moise Fulea was a great personality in the Romanian Orthodox Church, in the first half at the XIXth century. He worked at the Orthodox Bishopric in Sibiu, being professor at the theology studies in the same city between 1814-1849, director of the confessional schools in Transilvania between 1813-1856 and dean in Sibiu, also counselor of the bishop. He was a great scholar, full of vertues and all his energy was canalised in the service of the orthodox confessional education in Transylvania. He translates and wrote many books needed in the field of education and supervised the process of education. Bishop Vasile Moga worked together with Moise Fulea to the enlightenment of the Romanian people trough orthodox confessional schools.